Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

AGRESIVNÍ A ALIENAČNÍ TENDENCE U KATOLICKÝCH VĚŘÍCÍCH

AGGRESSIVE AND ALIENATING TENDENCIES IN CATHOLIC BELIEVERS

Magisterská diplomová práce

Autor: **Jiří Novák**

Vedoucí práce: **prof. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.**

Olomouc

2021

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Agresivní a alienační tendence u katolických věřících“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

Ve Starých Hamrech dne 30.11.2020 Podpis .....

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
OBSAH		**3**
ÚVOD		**5**
TEORETICKÁ ČÁST		**6**
1	**Vymezení základních pojmů**	**7**
1.1	Spiritualita a religiozita	7
1.2	Agrese, agresivita a předsudek	8
1.3	Katolická církev	10
2	**Vybrané faktory a jejich vliv na agresivní tendence u nábožensky věřících**	**12**
2.1	Náboženská orientace a agresivní tendence	12
2.2	Kognitivní mechanismy a agresivní tendence	14
2.3	Skupinové mechanismy nábožensky věřících a agresivní tendence	16
2.4	Symbolický interakcionismus a teorie vzácných zdrojů	18
2.5	Výzkumy vztahující se k agresivním tendencím nábožensky věřících	21
3	**Alienace (odcizení)**	**23**
3.1	Seemanovo pojetí alienace	23
3.2	Alienace jako důsledek náboženské víry	26
3.3	Výzkumy vztahující se k alienaci nábožensky věřících	28
VÝZKUMNÁ ČÁST		**31**
4	**Výzkumný problém**	**32**
4.1	Cíle výzkumu	33
4.2	Hypotézy	33
5	**Design výzkumu**	**36**
5.1	Testové metody	36
5.1.1	Revidovaná Škála náboženské orientace I-E	36
5.1.2	Quest škála	37
5.1.3	BPAQ (Buss-Perry Agression Questionnaire)	38
5.1.4	Kombinovaná Bogardusova škála sociální distance	39
5.1.5	Škála Alienace	40
5.2	Proces sběru dat	41
5.3	Etické aspekty	42
5.4	Výzkumný soubor	42
6	**Práce s daty a její výsledky**	**44**
6.1	Deskriptivní statistika	44
6.2	Testová statistika a vyhodnocení hypotéz	52

7 Diskuze 62
8 Závěr 66
9 Souhrn 67
LITERATURA 69
PŘÍLOHY 75

ÚVOD

V křesťanských kruzích mám spoustu kamarádů a známých. Jsou to povětšinou velmi milí lidé a mám s nimi daleko lepší životní zkušenost než s osobami bez náboženské víry. Jedno mě ale vždycky překvapovalo – když došlo na téma některé z vybraných menšin, byl ”oheň na střeše”. Stálicemi mezi těmito konfliktními událostmi byly debaty o osobách s ”problematickou” sexuální orientací, ateisté, kteří se snažili obhájit neexistenci Boha, debaty o jiných náboženstvích a s určitou skupinou věřících i debaty o psychiatrických onemocněních. Co mě v těchto situacích překvapovalo, byla plamennost, odhodlanost ale hlavně zlost, kterou ve svém postoji projevovali a nepřátelskost, se kterou své stanovisko obhajovali. U osob, u kterých neslýchám nadávky nikdy, jsem je ve zmíněných situacích slýchal ve vysoké četnosti. Cítil jsem, že v těchto situacích musí existovat nějaký mechanismus, který tyto agresivní tendence vysvětluje, neboť u nábožensky nevěřících jsem se s takto specifickými reakcemi nesetkal.

V prvních kapitolách této diplomová práce se pokusíme vysvětlit mechanismy, které u věřících spouští nejen tento druh agresivních tendencí. V druhé části teoretické sekce vymezíme Seemanův koncept odcizení a za pomoci humanitních myslitelů rozebereme několik možností, jak může odcizení ovlivňovat náboženskou víru.

Ve výzkumné části práce jsou definované výzkumné cíle a na ně navazující hypotézy, jejichž potvrzení či zamítnutí má lépe objasnit některé souvislosti mezi konstrukty náboženské orientace, agresivity, alienace a předsudků. Výzkumný soubor je tvořen z katolíků a osob bez náboženské víry. Výsledky výzkumného šetření jsou konfrontovány s teoretickým aparátem a s výstupy z jiných studií.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V této kapitole budou vymezeny základní pojmy, které můžeme v této práci najít a není jim věnovaná samostatná kapitola. Jedná se o spiritualitu, religiozitu, agresi, agresivitu, předsudek a katolická církev.

1.1 Spiritualita a religiozita

U spirituality nalezneme původ slova v latinském spiritus, což v překladu znamená duch, z toho české slovo duchovnost. Významově ho chápeme jako vztah k posvátnu a transcendenci (Říčan, 2007). Kulturně se tento pojem ustálil až ve dvacátém století, kdy si předtím laická i odborná veřejnost vystačila s pojmy náboženství, náboženský prožitek či religiozita (Říčan, 2007).

Pojmové ukotvení spirituality je obtížně, neboť se jedná o abstraktní a multidimenzionální fenomén, který je velmi silně kulturně a osobnostně determinovaný. Konotace tohoto pojmu jsou velmi různorodé a často se v některých částech vylučují (McCarroll et al., 2005). Koenig (2012) tvrdí, že v současné době neexistuje shoda na jednotné definici spirituality. Nelson (2009 in Gregorová, 2018) uvádí několik možností pohledu na spiritualitu, a to: spiritualita jako zdroj hodnot a vyššího smyslu; spiritualita jako způsob porozumění světu; spiritualita jako vnitřní uvědomění, integrace a harmonizace.

Spiritualita může být náboženská i nenáboženská (Říčan, 2007). U náboženské se jedná o osobní prožívání konkrétního náboženství. Nenáboženská spiritualita se naopak distancuje od doktrín a dogmat jednotlivých náboženství. Rozmach nenáboženské spirituality dal vzniknout fenoménu „spirituální, ale nevěřící“.

Nosným termínem této práce je religiozita, což je víra v pravdivost náboženství. Její vymezení od spirituality provedli Zinnbauer a Pargament (2005) za pomoci bipolární typologie. První polaritou je Věcná religiozita – Funkční spiritualita, která popisuje kardinální distinkci, kterou je z hlediska religiozity afiliace k náboženské instituci. Oproti tomu, spiritualita je spíše individuální, niterné snažení o nalezení klidu, míru, harmonie, transcendence. Druhou polaritou je Statická religiozita – Dynamická spiritualita. V ní se hovoří o tendenci (v rámci kulturního diskurzu) na religiozitu nazírat popisně, staticky, zatímco spiritualitu vnímat jako pohyblivý, dynamický fenomén. Třetí polarita se nazývá

Objektivní institucionální religiozita – Subjektivní osobní spiritualita. Pojednává o snaze religiozního jedince praktikovat víru skrze tradiční, institucializované postupy. Spirituální jedinec se zaměřuje spíše na osobní vnímání kontextů tohoto světa, skrze které si tříbí svou víru, prožívání, světonázor. Posledními póly jsou Negativní náboženství – Pozitivní spiritualita. Z obecného hlediska je v tomto případě k náboženství asociována spousta dogmat a rigidních pravidel. Na spiritualitu je nahlíženo pozitivněji, a to z hlediska Boha, lásky, harmonie.

Historicky bylo náboženství vnímáno jako širší konstrukt, který není explicitně odlišný od spirituality. Nicméně vlivem úbytku věřících tradičních náboženství vzrostlo i napětí mezi pojmy religiozita a spiritualita. V nejextrémnější podobě jsou tyto konstrukty definovány v ryze dualistickém rámci jako u Zinnbauera a Pargamenta (2005). Je třeba mít na paměti, že religiozita není jen o víře v Boha a spiritualita není pouhým sjednocením se životem. Oba konstrukty obsahují mnohé dimenze, na které však nemohou být omezeny. Těmito dimenzemi jsou například biologické procesy, vnímání, afekty, kognice, chování, identita, smysl života, morálka, vztahy, role, kreativita, osobnost a sebeuvědomění (Zinnbauer & Pargament, 2005).

1.2 Agrese, agresivita a předsudek

Slovo agrese má původ v latinském agressio, což v překladu znamená výpad, útok. Tento pojem nemá z důvodu své abstrakce jednotnou vyčerpávající definici.

Většina odborné veřejnosti se ale shoduje na dvou hlavních parametrech agrese (Mummendey & Otten, 2006):

a) Osobě či zvířeti je způsobena újma či zranění.
b) Agresor musel jednat se záměrem způsobit oběti újmu, čímž se vylučuje možnost za agresi vnímat újmu vzniklou z nedopatření či nahodilosti.

Pro doplnění užijeme definici z psychologického slovníku Hartla a Hartlové (2000, s. 22), kde je agrese vymezena následovně*: „Útočné či výbojné jednání, projev nepřátelství vůči určitému objektu, úmyslný útok na překážku, osobu, předmět stojící v cestě k uspokojení potřeby (reakce na frustraci).“*

Objekt agrese nemusí být vždy přímým cílem verbálního či fyzického výpadu ze strany agresora. Agrese může zůstat v rovině představ. Tento druh agrese nazýváme ideatorní (myšlenková agrese) a jde o první stupeň agrese. Následně, pokud agresor svou

tenzi nezpracuje, je již objekt agrese konfrontován, a to prostřednictvím agrese verbální, na kterou navazuje agrese proti předmětům (kopání do dveří, rozbíjení talířů). Posledním stádiem je fyzická agrese, kterou označujeme jako násilí (Vevera, 2007).

Pojmy, mezi kterými je nutno rozlišovat, je agrese a agresivita. Agrese je forma chování, která splňuje parametry definované výše a agresivita je tendence k agresivnímu chování. Agresivita je většinou vnímána jako trvalá osobnostní charakteristika, která je determinována biologickými faktory (konstituce, funkce CNS, biochemické faktory aj.) a faktorem učení (Heretik, 2012). Dolejš a kolektiv (2016, str. 17) formulují o agresivitě následující závěr: „A*gresivita je tendence k agresivnímu a násilnému chování, jedná se o rys osobnosti, který podmiňuje agresivní chování v různých situacích. Agrese je pak již konkrétní projev této vnitřní dispozice*." Přestože je agresivita jako rys osobnosti dominantním prismatem, někteří autoři přidávají i jiné pohledy, například agrese jako navyklý způsob chování (Hanušková, 2008), agrese jako reakce na osobní ohrožení či jako projev duševní poruchy (Hartl & Hartlová, 2000). Je těžké říct, jestli agresivita při ochraně života, duševní nemoci nebo naučená agresivita vůči určité skupině (např. fotbalový klub z vedlejší obce) vyvěrá z osobnostního rysu nebo jsou zde převládající jiné zdroje, která aktivují agresivní chování. V této práci užíváme spojení agresivní tendence a agresivita jako synonymní.

Výzkumy zaměřující se na věřící a agresivní tendence poukazují na významný vliv předsudků, kdy tyto dva fenomény jsou spolu přímo spojeny (Riek et al., 2006; Hunsberger & Jackson, 2005; Mcdonald et al., 2012; Linhart et al., 1996).

Předsudek je z hlediska emocionality příznivý či nepříznivý pocit vůči určité osobě, osobám či věci, který předchází zkušenost (s touto věcí, osobou, osobami) nebo se na zkušenosti nezakládá, nereflektuje ji (Allport, 1954). Na počátku předsudku velmi často stojí stereotyp (kognitivní komponenta) - přesvědčení nebo předpoklad ohledně jedinců, který je utvořen na základě jejich příslušnosti k určité skupině, a nikoliv na bázi jejich osobnostních charakteristik (Nelson, 2002). Diskriminace (behaviorální komponenta) je následně negativní chování vůči jedinci, které je založeno na příslušnosti dotyčného k určité sociální skupině (Allport, 1954). Toto chování má často za cíl redukovat vlastní frustraci (Allport, 1954). Předsudek tedy často vede k diskriminaci, která může nabývat různých forem agrese: verbální agrese, nepřátelství a v některých vyhrocených případech i fyzické agrese (Allport, 1954; Riek et al., 2006).

Specifickými faktory, které se u náboženský věřících podílejí na míře a síle předsudků, jsou: I-E náboženská orientace, Quest náboženská orientace, kognitivní styl, sociální faktory (především členství ve skupině, konformita).

Dalším významným možným zdrojem agresivních tendencí u náboženský věřících je náboženský priming (Pennycook et al., 2013), sociální učení (Tanner, 2007) a boj o vzácné zdroje (Avalos, 2006).

1.3 Katolická církev

Katolická církev je největší z křesťanských církví a dlouhodobě se řadí mezi největší náboženskou organizaci světa. V roce 2019 bylo na světě přibližně 1,3 miliardy pokřtěných katolíků (Marty, 2021). Katolická církev se štěpí do několika církví, kdy jednoznačně nejpočetnější je římskokatolická církev, ke které se hlásí více než miliarda věřících (Pechová, 2011). Slovo katolická významově znamená všeobecná, což vyjadřuje nárok na výhradní a právoplatně dědictví učení Ježíše Krista (Pechová, 2011). Hlavou katolické církve je Papež, jehož funkce je doživotní. V současné chvíli je to Papež František, který byl do úřadu zvolen 13. března 2013. Papež má velmi výrazné mocenské postavení, neboť je nejvyšším činitelem městského státu Vatikán, který se geograficky nachází uvnitř hlavního města Itálie, Říma. Hlavním administrativním a soudním orgánem Vatikánu je papežská kurie (římská kurie). Papežská kurie má několik oddělení, pro názornost: státní sekretariát, ekonomický sekretariát, kongregace pro nauku víry (chrání katolickou církev proti herezi), kongregace pro bohoslužbu a svátosti, kongregace pro biskupy, kongregace pro klérus aj.

Katolická církev vyznává sedm svátostí, které podle katolického učení ustanovil Ježíš Kristus a svěřil je církvi. Jedná se o:

1) Křest – představuje iniciační obřad očištění od hříchů a sjednocení s Ježíšem Kristem. Věřící ho smí podstoupit pouze jednou za život.
2) Biřmování – je společně s křtem iniciační obřad, kdy křesťan dostává pečeť daru Ducha Svatého. Věřící může být pokřtěn, ale nemusí být biřmován.
3) Eucharistie – je obřad, při kterém se připomíná Poslední večeře Ježíše Krista. Hlavním bodem obřadu je přijímání hostie, což je chléb, který symbolizuje tělo Kristovo. V katolické církvi kněží přijímají navíc víno jako symbol Kristovy krve.
4) Svátost smíření – jedná se o svatou zpověď, ve které se věřící vyzná Bohu skrze kněze. Proces zpovědi se skládá z několika kroků: zpytování svědomí, lítostí nad

svými hříchy, vyznáním hříchů zpovědníkovi a nakonec rozhřešením (Pechová, 2011).

5) Svátost nemocných – dříve nazývána posledním pomazáním, je duchovní pomocí lidem umírajícím a osobám s těžkým onemocněním.
6) Svátost manželství – v katolickém učení je manželství nerozlučitelným svazkem před Bohem, který rozdělí až smrt. Proto, aby věřící mohli požádat o církevní svatbu, musí splnit požadavky stanovené církví.
7) Svátost kněžství – je udělena věřícím, kteří splnili požadavky pro jmenování do kněžského stavu. Kněžské svěcení je nezrušitelné.

2 VYBRANÉ FAKTORY A JEJICH VLIV NA AGRESIVNÍ TENDENCE U NÁBOŽENSKY VĚŘÍCÍCH

V této kapitole budou rozebrány vybrané mechanismy vztahující se k náboženské víře, které mají u věřících obecný potenciál k vyvolání agresivních tendencí. Tyto teoretické poznatky se budou vztahovat povětšinou k předsudkům, jež jsou v přímém spojení s agresivními projevy (Riek et al., 2006; Hunsberger & Jackson, 2005; Mcdonald et al., 2012; Linhart et al., 1996).

2.1 Náboženská orientace a agresivní tendence

Allport a Ross (1967) ve svém článku zkoumajícím náboženskou orientaci a předsudky rozdělili věřící do dvou stěžejních kategorií, a to na intrinsicky a extrinsicky nábožensky orientované (I-E). Intrinsicky orientovaný věřící svým náboženstvím žije. Je to jeho ústřední životní motiv, se kterým musí být vše ve shodě. Pokud se mu to daří, pociťuje upřímnou radost. Extrinsická motivace je naopak instrumentální a sobecká. Jedinec se chová konformně, aby získal celou řadu možných výhod, jako například statut, moc, bezpečí, kamarádství, materiální podporu aj. Samotná víra je druhotná a slouží utilitárně (Allport & Ross, 1967). Autoři vnímali I-E jako dva opačné póly jednoho kontinua. Věřící měl být jednoznačně intrinsicky či extrinsicky orientován. Výzkumy ale ukázaly, že existuje mnoho jedinců, kteří souhlasí s položkami reprezentující oba póly (Donahue, 1985 in Watson et al., 1990). Ti byli pojmenování jako neurčitě proreligiózní (indiscriminately proreligious) (Allport & Ross, 1967).

Toto bipolární I-E členění se ale ukázalo jako dlouhodobě neudržitelné. Allport se domníval, že intrisická orientace sebou nese kognitivní komplexitu a formu uvědomělého závazku otevřeného dalším změnám. Ukázalo se ovšem, že tento závazek má spíše podobu kognitivního zúžení a ulpívání na světonázoru (Batson & Schoenrade, 1991). Batson proto v reakci na tuto situaci přidal třetí kategorii, a to quest („tázající se“) náboženskou orientaci. Lidé s touto orientací nevnímají víru jako určité definitivum, ale jako neustálé hledání zkušenosti, která je obohatí. Jsou si vědomi toho, že na tomto světě se jim nedostane

jednoznačné odpovědi na spoustu existencionálních otázek a jsou schopni tuto nejistotu unést. Jejich přístup je komplexní a antidogmatický (Batson, 1982). Trojdimenzionální koncept intrinsické, extrinsické a quest orientace se ukázal jako funkční, kdy jednotlivé dimenze jsou nezávislé a ortogonální (Batson & Schoenrade, 1991). Po přidání quest kategorie bylo vzneseno několik výtek. Mnozí se domnívali, že neměří nic religiózního a vysokých skóru na ni dosahují agnostici. Batson námitky kriticky analyzoval a své stanovisko obhájil (Batson & Schoenrade, 1991). O tom mimo jiné svědčí vysoká četnost užívání quest dimenze v publikacích z oblasti psychologie náboženství.

Náboženská orientace v původním Allportově a Rossově pojetí je motivační síla, která je propojena s náboženskou vírou a jejími praktikami. Tento teoretický koncept se stal východiskem většiny studií v oblasti psychologie náboženství, ale mnozí autoři upozorňovali na mnohé nejasnosti a zpochybňovali jeho validitu. Allen a Spilka (Kirkpatrick & Hood, 1990) poukazují na to, že I-E náboženské orientace neměří kvalitu víry, ale spíše určitý osobnostní rys, který by se u jedince projevil i mimo náboženskou oblast. Toto pojetí by dle mého mělo velmi blízko k sebedeterminační teorii Deciho a Ryana.

V práci Allporta a Rosse (1967) byl vztah mezi náboženskou orientací a předsudky pro praktikující věřící (ti, co chodí do kostela) nepříznivý, kdy v dotazníkovém šetření byli v průměru daleko více zaujatí vůči etnickým skupinám (židé, černoši aj.) než osoby, které do kostela nechodili (Allport & Ross, 1967). Podobné zjištění odhalili Allport a Kramer (1946), kdy osoby, které se hlásili k církevní organizaci (katolíci/protestanté) měli větší míru předsudků vůči etnickým skupinám než ti bez církevní afiliace. Mimo to, studenti, kteří byli vychovávání pod silným náboženským vlivem, vykazovali vyšší míru předsudků než ti, kde byly náboženské vlivy mírné nebo žádné (Allport & Kramer, 1946). Objevil se ale velký rozdíl mezi jednotlivými kategoriemi věřících, kdy intrinsicky orientování měli signifikantně nižší hodnoty předpojatosti (na podkladě dotazníkového šetření) než extrinsicky orientování (Allport & Ross, 1967). Možné vysvětlení tohoto rozdílu můžeme najít ve studii Greera a kolektivu (2005). Ti provedli laboratorní výzkum s věřícími probandy, kteří měli administrovat úroveň elektrického šoku fiktivnímu protivníkovi (Taylor aggression paradigm). Intrinsicky orientace měla negativní a extrinsická pozitivní korelaci s vnímanou mírou odplaty. Na behaviorální rovině se ale rozdíly neprojevovaly. Tento výsledek je ve shodě s několika dalšími studiemi, ve kterých intrinsicky orientovaní proklamovali pomoc druhým, jako jednu z jejich hlavních hodnot. Tuto pomoc ovšem aktivně nenabízeli. Byla zde silná tendence „vypadat dobře“ před sebou samým a okolím

(Leach, Berman & Eubanks, 2008). K nižším hodnotám elektrických šoků došlo pouze u quest orientace (Greer et al., 2005). Ke stejným závěrům došla celá řada dalších studií (McFarland, 1989; Batson & Powell, 2003; Leach et al., 2008).

2.2 Kognitivní mechanismy a agresivní tendence

Současné výzkumy velmi jasně ukazují na propojení náboženské víry se specifickým kognitivním stylem (Pennycook et al., 2013). Tento poznatek byl zmíněn již u Allporta a Rosse, ale u nich se omezoval pouze na neurčitě proreligiózní (indiscriminately proreligious) (Allport & Ross, 1967). Dle autorů měla tato neurčitost/rozpolcenost vyplývat z kognitivního stylu, který je příliš dogmatický a nevšímá si rozdílů mezi určitými kategoriemi: „*Zatímco mnozí lidé ve svém myšlení a cítění rozlišují mezi komunisty a nacisty, nediferencovaný dogmatik má obecnou reakci (kognitivní a emociální) vůči "komunáckům".* (Rokeach 1960 in Allport & Ross, 1967, str. 441). Tato kategorie neurčitě proreligiózního měla nejvyšší míru předsudků ze všech kategorií (I-E orientace). Ukázalo se ale, že náboženská víra a její praktikování výrazně ovlivňuje všechny kategorie věřících, a nikoliv pouze kategorii „neurčitých“ (Pennycook et al., 2013). Věřící vykazují vyšší míru předsudků, dogmatismu, fundamentalismu než nevěřící, a to pro odlišnosti v kognitivním stylu (Pennycook et al., 2013; Razmyar & Reeve, 2013).

V pochopení odlišností u kognitivního stylu věřících je velmi důležitá teorie duálního zpracování. Ta je z hlediska psychologie klasickým konceptem, jehož rozpracování můžeme najít u Williama Jamese. Teoretickým předpokladem je, že náš kognitivní systém funguje ve dvou módech. První režim je převážně automatický a povětšinou pracuje v nevědomé instanci. Pro to, abychom činnosti v tomto režimu vykonávali efektivně, nepotřebujeme mnoho pozornosti (často žádnou), čímž významně snižujeme energetickou náročnost. U druhého režimu již pozornost zaměřit musíme, neboť vykonávaný úkon nemáme plně automatizovaný, a proto nad ním musí naše vědomí „dozorovat“. Pokud si časem činnost plně osvojíme, přejde pod exekuci první instance (James, 1890). Toto pojetí dále rozpracovali mnozí kognitivní psychologové, kdy největší popularizace mezi širokou veřejností se mu dostali díky knize Myšlení – rychlé a pomalé (Kahneman, 2012). Myšlení rychlé uvádí Kahneman jako systém 1 a pomalé jako systém 2. Systém 1 je rychlý, převážně automatický, emocionální, stereotypní a po většinu času se nachází mimo obsah vědomí. Jedná se o jednoduché, automatizované činnosti jako řízení auta na prázdné silnici, lokalizace neznámého zvuku, odpovědi na prosté otázky (Jak se máš?, Kolik je jedna plus

jedna?). Systém 2 je naopak pomalý, logický, namáhavý, vědomý. Systém 2 řeší komplexnější, analytické úlohy typu ověřování pravdivosti jednotlivých soudů, vyhledávání předmětů podle určitých znaků, parkování v úzkém prostoru, reflexe sociální vhodnosti určitého chování aj. Kdyby byl systém 2 v neustálé aktivaci, došlo by k neschopnosti rychlé reakce na stimuly a k naprostému vyčerpání organismu (Kahneman, 2012). V nedávných vědeckých studiích se ukázal negativní vztah mezi náboženskou vírou a jejím praktikováním a sklonem k analytickému uvažování (Pennycook et al., 2013). Tato nižší míra kritické analýzy se projevuje vyšší mírou stereotypního uvažování a tím i předsudků. Pennycook se snaží tento mechanismus vysvětlit a formuluje hypotézu. Dle ní mají věřící specifický kognitivní styl, který ovlivňuje systém 2, jenž za analýzu zodpovídá. Pokud nastane v systému 2 konflikt mezi vírou (hodnotami) věřících a fakty, pak tento konflikt přehlíží ve větší míře než nevěřící. Toto vyhýbání se konfliktům je nejspíše mechanismus přední cingulární kůry, jejíž aktivace je v případě problémové kognitivní situace u věřících nižší než u nevěřících (De Neys et al., 2008 in Pennycook et al., 2013). Osoby s analytickým kognitivním stylem, tedy ty, kteří mají tendenci informace vyhledávat, porovnávat, modifikovat, zavrhovat, mají výrazně nižší pravděpodobnost přijetí konvenčních náboženských přesvědčení. U věřících s analytickým stylem je vyšší výskyt méně obvyklých náboženských názorů, jako například panteismus či deismus (Pennycook et al., 2012).

Dalším kognitivním mechanismem, který má významnou roli z hlediska spojení náboženství-agrese je náboženský priming. Ten je spjat s vírou, že kroky jedince jsou neustále pozorovány a hodnoceny transcendentní entitou, což vede k tendenci srovnávání chování s ideály vážící se k dané entitě (Baumeister et al., 2020). Z výzkumného hlediska jsou jako podnětové materiály k primingu voleny lexikální spojení s náboženskou tématikou. Mohou to být pouze vybraná slova (Bůh, Ježíš, křesťanství), povětšinou to ale jsou celé úseky náboženských textů. Tyto pojmy následně v jedinci vyvolávají asociace, které jsou kulturně determinované (běžně jsou to morální kategorie), kdy jedním z těchto spojení je například pomoc bližnímu, tedy prosociální chování (Baumeister et al., 2020). Design studií náboženského primingu je většinou takový, že jedna skupina je vyzvána k četbě náboženského textu a druhá skupina k četbě materiálu s neutrální tématikou (Galen, 2012). Výstupy těchto šetření poměrně konzistentně ukazují na pozitivní vliv religiózního primingu na spolupráci, štědrost a upřímnost ve skupině (in-group). Tyto pozitivní vlastnosti se objevují bez ohledu na to, zda je osoba věřící či nevěřící (Galen, 2012). U náboženského primingu se ale objevují i odvrácené fenomény, například zvýšení ostražitosti vůči vnějším

skupinám (out-group) a zvýšení autoritarismu (Galen, 2012). Pokud náboženský obsah schvaluje agresivitu a stereotypie, dojde následně i u probandů k posílení těchto tendencí (Saroglou et al., 2009). K tomuto tématu se váže působivý výzkum Bushmana a kolektivu (2007), ve kterém účastníkům předložili příběh o odplatě. Probandi byli rozděleni na dvě skupiny. Příběh byl pro obě částí tematicky stejný. Okolnosti se ale lišily ve dvou parametrech. První parametrem byl původ, kdy jedné skupině řekli, že příběh má kořeny v Bibli a druhé, že text pochází ze starověkého svitku. Druhým parametrem byla reakce Boží entity. V jedné skupině Bůh odplatu schvaloval a ve druhém případě nikoliv – nebyl v textu zmíněn. Z šetření vyšlo, že u expozice schvalování násilí vyšší entitou a u vystavení jedince popisu násilí v náboženskému textu dochází v obecnosti k navýšení agresivních tendencí. Víra účastníků měla vliv, kdy u věřících docházelo k výraznějšímu nárůstu agrese než u nevěřících (Bushman et al., 2007). Mechanismus Božího schvalování násilí v rozvoji agrese vysvětlují autoři studie na základě identifikace s autoritou. Její chování přijímáme, respektujeme, chceme se mu přiblížit (Bushman et al., 2007), zvláště když se jedná o autoritu transcendentní.

2.3 Skupinové mechanismy nábožensky věřících a agresivní tendence

Je všeobecně známým faktem, že je člověk tvor společenský, a tak je chování jedince ve významné míře ovlivňováno druhými skrze sociální učení. Náboženskou víru praktikuje část věřících v příslušných komunitách, kde dochází k formativní sociální dynamice. Photiadise (1965) zkoumal míru konformity k náboženskému učení (kázaní, ideologie, hodnoty, normy) v jednom malém mormonském městečku (7000 obyvatel) a zjistil, že čím více se jednotlivci účastnili sociálních aktivit spojených s církví (kázání, obřady, sportovní dny, workshopy aj.), tak tím větší byla konformita k učení předkládaného zástupci církve. Efektivita tohoto sociální systému v zabezpečování konformity závisela na počtu silně věřících a tím i silně konformních ve skupině. Aktivita (návštěvy, zúčastnění) na církevních událostech se ukázala jako lepší prediktor konformity než samotná kvalita víry jednotlivce (Photiadise, 1965).

Pokud tedy nějaká ideologie, hodnota či názor má potenci vyvolat v komunitě věřících agresivní tendence, zda a s jakou rychlostí se budou šířit, ve velké míře ovlivňuje konformita. U křesťanských věřící se vyžaduje velká konformita, například v problematice homosexuality, která je považována za špatnou (Droogenbroeck & Spruyt, 2020) či

v problematice jediného Boha, který je ten pravý, což vyvolává projevy agrese vůči jiným náboženským skupinám či skupinám, které existenci božstev zcela popírají. Tyto projevy se dají vysvětlit za pomoci teorie vzácných zdrojů (Avalos, 2006). V křesťanských kruzích jsou stále hojně rozšířené názory, že osoby s psychiatrickou diagnózou musí pykat za hřích, kterého se dopustili. Konformita k tomuto názoru se projevuje diskriminací věřících členů s psychiatrickou diagnózou (Stanford, 2007).

Významným sociálním faktorem z hlediska agrese, který se objevuje v křesťanských skupinách (a nejen u nich) je preference členů vlastní skupiny (in-group favoritism). Do dnešních dní není úplně jasné, jestli preference vlastní skupiny automaticky způsobuje nepřátelství vůči druhým (Abbink & Harris, 2019). Allport předpokládal, že nepřátelství vůči jedincům mimo skupinu posiluje náš pocit příslušnosti k dané skupině, ale není nutně přítomné (Allport, 1954 in Abbink & Harris, 2019). Summer (1906 in Abbink & Harris, 2019) naopak tvrdil, že pozitivní sentiment ke skupině, které jsme členem, vyvolává pohrdání, nenávist a nepřátelství vůči nečlenským skupinám (out-group). Tajfel a Turner (1986 in Abbink & Harris, 2019) na základě svých výzkumných šetření zjistili, že pozitivní afektivita k členské skupině není vždy provázána s negativní afektivitou k těm nečlenským. Je zde významný předpoklad, že k negativní afektivitě vůči druhým skupinám dochází zejména v případě střetu zájmů o určité zdroje (Abbink & Harris, 2019).

Jedním z faktorů, který zkresluje vnímání negativních aspektů u nábožensky orientovaných skupin je fenomén nazvaný stereotyp religiózní prosociality. Věřící v jednotlivých výzkumech zaměřených na osobnostní vlastnosti z hlediska Big Five skórují vysoko v rysech přívětivosti a svědomitosti (Saroglou, 2002) a naopak ti, kteří dosahují nižších hodnot přívětivosti, jsou většinou méně věřící (McCullough & Willoughby, 2009). Saroglou (2010 in Galen, 2012, str. 892) upozorňuje, že: „*Osobnostní profil věřícího člověka, který skóruje vysoce v rysech přívětivosti a svědomitosti, je tvořen stereotypní (*věřící je hodný, inteligentní, starostlivý, empatický, spolupracující) *a metastereotypní znalostí. Ty jsou do určité míry sdíleny jak věřícími, tak nevěřícími jedinci.*“ Toto tvrzení popisuje fenomén nazvaný stereotyp religiózní prosociality. Tento fenomén vznikl na základě chování religiózních ve svých společenstvích, které velmi často vykazuje rysy vysoké prosociality. Tato prosocialita je ale vázána převážně na členy daného společenství. Tento společensky přijímaný stereotyp je upevňován sebeklamáním a snahou o zaujmutí ze strany věřících. Četné výzkumy ukazují na významný rozpor mezi tím, jak věřící svou prosocialitu vnímá (pozitivně) a jaké skutky vykonává. Tento problém se podle Barricka a

Mounta (1996) objevuje i ve výsledcích v testech Big Five, které jsou podle nich výrazně ovlivněny zkreslenou sebeprezentací. Galen (2012, str. 891) tvrdí: „*Důkazy naznačují, že religiozita má z hlediska prosociality v obecném kontextu dopad pouze na to, jak se člověk vnímá, nikoliv co činí.*“ Tato snaha o to vypadat dobře je z velké části tvořena konformitou vůči náboženské skupině a jejím hodnotám (Galen, 2012).

McCullough a Willoughby (2009 in Galen, 2012) na základě šetření provedeného za pomocí Schwartz Value Survey (SVS) zjistili, že náboženství je spojeno s tradicí a konformitou. Z hlediska SVS jsou pro míru prosociality nejdůležitější dimenze benevolence (zlepšení blahobytu osob, se kterýma jsem často v kontaktu) a universalismus (ochrana blahobytu všech lidí, bez ohledu na odlišnost). Studie napříč odlišnými kulturami ukázaly, že religiozita má slabou pozitivní korelaci s benevolencí, ale negativní korelaci s universalismem. Tato absence univerzalismu, která je transkulturní, tedy objevuje se v různých náboženských směrech, významně omezuje přesun pozitivních náboženských hodnot, tendencí a konání vůči jedincům mimo náboženskou skupinu. Univerzalismus ale není jedinou příčinou. Výzkumníky v rámci psychologie náboženství je všeobecně přijímáno, že náboženství má středně silnou pozitivní korelaci s autoritářstvím. Autoritářství, tradice, konzervatismus mohou být vyvolány religiózním primingem (náboženská myšlenka, čtení bible, modlitba, náboženský symbol aj.) a mohou mít silně antisociální efekt v podobě disinhibice agrese. Běžně se objevují předsudky (rasové, sexuální) či autoritářská agrese (Galen, 2012). Jedinci s nízkou úrovní předsudků a fundamentalismu a vysokou úrovní universální prosociality jsou konzistentně ti s quest náboženskou orientací a osoby bez náboženské orientace (Altemeyer & Hunsberger, 1992).

2.4 Symbolický interakcionismus a teorie vzácných zdrojů

Z hlediska teorie agrese se můžeme setkat se třemi ústředními směry (Petrusek, 2018). Prvním přístupem jsou teorie, které jako hlavní proměnou zmiňují vrozenou tendenci k agresivnímu chování. Jednou z nejznámějších v tomto ranku je teorie S. Freuda, která je založena na předpokladu dvou soupeřících energických principů, a to Erosu, pudu života a Thanatu, pudu smrti. Převaha či špatné zpracování pudu smrti vede k agresivním tendencím. Ty se mohou projevit vůči druhým, ale také autoagresí (Plháková, 2006). Druhou skupinou jsou teorie reaktivní, které agresi vysvětlují jako odpověď na soubor vnějších nebo vnitřních (internalizovaných) podnětů (Plháková, 2006). Zde řadíme například Dollardovu teorii,

podle které je agrese reakce na stav frustrace. Pro tuto práci je nejdůležitější třetí skupina, které se zaměřuje na agresi z hlediska sociálního učení. Pro tento myšlenkový proud je klíčová práce A. Bandury, který spatřoval jeden z hlavních důvodů agrese v sociálně naučeném chování. Lidé se dostávají do opakujících se sociálních situacích a pokud v nich vedlo agresivní řešení k zisku, tedy nebylo druhými potrestáno, jedinec má tendenci ho upevnit. Agresivnímu chování se osoba neučí pouze přímou nápodobou. Často zvažuje různé strategie z hlediska jejich výhodnosti a poté vyberou tu, kterou považuje za nejefektivnější (Bandura, 1974).

V pochopení jednotlivých ustálených kategorií u skupiny křesťanských věřících, které by mohly vést k agresivním tendencím, nám pomůže Meadův konstrukt symbolického interakcionismu. Jeho hlavní tezí je předpoklad, že jednotlivci v sociální interakci mezi sebou vytváří interakční vzorce, kterým připisují určitý význam. Významy některých situací se mohou upevnit, a tak vzniknou symboly, jejichž obsahový význam je sdílený skupinou (Meltzer et al., 1977).

Aby mohl být jedinec členem skupiny zastávající určitý světonázor, například katolíkem v tamní komunitě, musí dodržovat normy dané skupiny. Skupinové normy jsou systémem symbolů, který má svoji implicitní a explicitní část. Explicitní normy jsou ty zjevné, například kázání, desatero přikázání, jednotlivé pasáže Bible, které jsou skupinou zdůrazňovány. Implicitní jsou nepsaná a nevyslovená pravidla, o jejichž existenci se nový člen skupiny dozví často až na základě pozorování, například nesouhlasné reakce okolí (Nakonečný, 1999). Několik výzkumů potvrdilo, že v křesťanských kruzích jsou běžné předsudky vůči jiným náboženským skupinám a minoritám (homosexuálové, psychiatričtí pacienti, ženy po potratu) (Droogenbroeck & Spruyt, 2020; Stanford, 2007; Allport 1954). Vyhraněnost vůči těmto skupinám se často etabluje do podoby implicitní normy.

Mnozí teoretikové předpokládají, že jednou ze základních funkcí náboženství je ochrana před vlastní smrtelností, slabostí a nahodilostí života (Durkheim, 1912; Freud, 1998; Harmon-Jonest et al., 1966). Náboženství nám poté přináší kulturní světonázor, což je kulturně determinovaná soustava symbolů (Berger & Luckmann, 1999), které nám pomáhá překonat strach a úzkost vyplývající z existencionálních strachů. Freud nazval tento stav infantilní bezmocností, ze které vyplývá potřeba ochranitelského otce (Freud, 1998). Ta je za pomoci projekce přenesena do konstruktu Boha, kterého Freud považuje za iluzorního. Ve své době zašel dokonce tak daleko, že nazval náboženství kolektivní neurózou a překážkou ve vědeckém pokroku a kultivaci morální integrity (Freud, 1998). Dle něho by

měla zdravá společnost pěstovat víru v člověka a jeho rozum (Freud, 1998). Freudovo stanovisko je v tomto ohledu poněkud radikální, mnozí psychologové a sociologové naopak zdůrazňovali pozitivní vliv náboženství na společenskou jednotu a morální povědomí (Durkheim, 1912; Fromm, 2003).

Ať už je myšlenka Boha z hlediska lidského pokroku produktivní či nikoliv, ti, kdo v Boha věří, chtějí jeho existenci chránit. Tento mechanismus je významným spouštěčem náboženské agrese. O fungování tohoto principu bude podrobněji sepsáno v následujícím odstavci.

Profesor religionistiky Avalos (2005) vysvětluje náboženskou agresi na základě teorie vzácných zdrojů. Ta vychází z myšlenky, že pokud je něčeho/někoho s hodnotou omezené množství a poptávka převyšuje nabídku, dojde k soupeření o tento zdroj. S vzácnými zdroji pracují i jednotlivé náboženství. Náboženství věří v existenci svého Boha, božstev či nadpřirozených entit. Pokud ale jiné náboženství věří v jiného Boha či jiné nadpřirozené entity (nebo nevěřící zpochybňují existenci Boha/entit), ohrožují tím vzácný zdroj absolutní jedinečnosti a nenahraditelnosti. U obou náboženství to vyvolává pochybnosti, zda to, v co věří, je správné, pravdivé, dokonalé, jedinečné. Tento stav může vést k různým formám agrese. Limitovaných zdrojů je ale v náboženském prostředí více. Avalos (2005) rozlišuje čtyři hlavní vzácné zdroje:

1) Inskripturace (inscripturation) – se odkazuje k vytvoření písemného záznamu o působení náboženských sil a entit. Aby byl tento text věrohodný, musí jeho čtenář věřit, že se jedná o odraz myšlenek a činů Boha či jiné nadpřirozené síly. Pokud se věří, že se Božská komunikace nachází v jedné knize či souboru knih, a nikoliv v libovolné knize, pak se může jednat o posvátný kánon, jenž je vnímán jako posvátný prostor, kde skrze text promlouvá Bůh či jiná nadpřirozená síla. Ti, kteří neuznávají tento kánon jako autoritativní, se mohou stát objektem agrese. Zvláště pokud se hlásí k jiné knize, která si činí nárok na stejnou distinkci – také se zde vyjevuje nadpřirozená síla, ale jedná se o jiného Boha či entitu (Avalos, 2005).
2) Posvátný prostor (sacred space) – všechna náboženství světa mají jistou formu posvátného prostoru. Toto místo drží pro věřící vysokou hodnotu z čistě náboženských důvodů. Často se prostor stane posvátným, když se na něm odehraje nějaká významná historická událost, která má přímou náboženskou návaznost. Může se jednat o chrámy, kostely, místa skonu mučedníků. Mezi posvátné prostory se řadí i kánony (Bible, Korán aj.). Protože každý nemá přístup k tomuto posvátnému místu,

stává se vzácným zdrojem a tím pádem se může stát i epicentrem konfliktu (Avalos, 2005).

3) Skupinové výsady (group privileging) – jedná se o skupinu lidí v náboženské organizaci, kteří mají moc, jenž se projevuje privilegovaným přístupem k posvátnému prostoru. Jedná se například o církevní činovníky (kněží, biskupové, papež), politické sympatizanty církve aj. O několik století dříve byla naprostá většina populace negramotná, tedy církev si držela výhradní postavení k náboženským spisům, jež jsou formou posvátného prostoru. V dnešní době je již většina populace gramotná. Přesto si ale katolická církev stále drží významnou pozici coby interpretátor sdělení těchto náboženských textů (Avalos, 2005). Přístup k privilegovaným je proto pro běžné věřící vzácným zdrojem, jehož nedostatek může způsobit svár (Avalos, 2005).
4) Spása (salvation) – v rámci Avalosova konstruktu je spása ideál, že jedinec získá permanentní transcendentní status tím, že se připojí k určitému náboženství. Pokud je následně pro dosažení tohoto ideálu nutno vykonat nějaké násilí, vzniká velmi nebezpečný mechanismus, který může stát v prvopočátku teroristického útoku (Avalos, 2005).

2.5 Výzkumy vztahující se k agresivním tendencím nábožensky věřících

Náboženská víra se pojí s vysokou potřebou uzavření (need for closure), což následně u věřících zvyšuje míru předsudků. Lidé, kteří vyžadují uzavření, vykazují nižší toleranci k mnohoznačnosti, což řeší vyhledáváním jasných pravidel a struktur. Pokud se vyskytne nejednoznačný problém, mají tendenci rychle zaujmout jednoznačné řešení, aby se vyhnuli nepříjemným pocitům pramenících z nejistoty (Altemeyer 1981; Shah et al. 1998). Je velmi pravděpodobné, že vysoká potřeba uzavření velmi blízce souvisí se specifickým kognitivním stylem věřících (Pennycook et al., 2013) rozebraným v kapitole 2.2, str. 14 – 16.

Religiozní fundamentalismus je nekritická orientace, která vypovídá o jistotě jedince ve správnost jeho náboženského přesvědčení. Takto přesvědčený jedinec věří, že se skrze své náboženství může dostat k absolutní pravdě. Velké množství studií spojilo religiozní fundamentalismus s předsudky a pravicovým autoritářstvím (Hunsberger & Jackson, 2005).

Pravicové autoritářství je mimo jiné také velmi silně navázáno na různé druhy předsudků (Hunsberger & Jackson, 2005).

Herek (1987) přišel s výsledky, které potvrdily závěry Allporta a Rosse (1967) o tom, že extrinsicky religiózní mají více rasových předsudků než ti s intrinsickou religiozitou. Mimo to ale zjistil, že osoby s instrinsickou religiozitou mají větší nesnášenlivost vůči homosexuálům než ti s extrinsickou orientací. Tento závěr se prokázal i v dalších studiích (Kirkpatrick 1993; Wilkinson 2004).

Lidé s vysokou úrovní quest orientace dosahují nízkých úrovní předsudků vůči Afroameričanům a homosexuálům (McFarland 1989; Altemeyer & Hunsberger 1992; Duck & Hunsberger 1999). McFarland (1989, str. 333) vyvozuje jasný závěr: „*Quest orientace nevypovídá o určitém druhu diskriminace, ale spíše o obecném antidiskriminačním přístupu. ´Nediskriminujte!´ se zdá být dominantním postojem spojeným s quest orientací a projevuje se vůči všem skupinám.*“

Batson et al. (1993 in Hunsberger & Jackson, 2005) analyzovali studie na téma náboženství a předsudky publikované mezi roky 1940 až 1990. Zjistili, že ve 37 ze 47 studií je mezi náboženství a předsudky vůči vybraným skupinám pozitivní vztah. Pouze ve dvou studiích byl zjištěn vztah negativní.

Mezi nejčastější cíle diskriminace na podkladě náboženské orientace patří následující skupiny: minoritně rasově a etnicky zastoupení (ve společnosti), gayové a lesby, komunisté, ženy, jiné náboženské skupiny (Hunsberger & Jackson, 2005).

3 ALIENACE (ODCIZENÍ)

V této kapitole bude rozebrán Seemanův koncept alienace. Dále zde bude nastíněn pohled humanitně orientovaných myslitelů na náboženství jako možný faktor vedoucí k alienaci (odcizení) individua. Přestože je konceptů alienace několik, bylo zvoleno Seemanovo rozpracování, neboť se jedná o ověřený model na pomezí psychologie a sociologie (Rayce et al., 2018). V oblasti psychologického zkoumání alienace se jedná o nejčastěji užívanou možnost (Rayce et al., 2018). Alienace je v přímém spojení s předsudky (Allport, 1954). Člověk odcizený má totiž tendenci redukovat složitou a někdy neprostupnou situaci do jednoduché kategorie, kdy za viníka označí určitou skupinu (Allport, 1954).

3.1 Seemanovo pojetí alienace

Alienace (sociální), v českém jazyce odcizení, jsou situace: „*Kdy lidé, tvůrci sociální reality, získávají pocit, že ztrácejí kontrolu nad svým výtvorem a stávají se obětí sil, které sami uvedli do chodu. Člověk vnímající své odcizení pociťuje vykořeněnost, bezmocnost, izolovanost, absurditu, cizost vůči druhým lidem, vůči své práci, vůči místu, kde žije, dokonce sám vůči sobě*“ (Keller, 2018). Jedná se o původní sociologický konstrukt, který má bohatou historii. Můžeme ho najít v klasických pracích Marxe, Webera, Durkheima. Pro pochopení konstruktu odcizení je klíčové chápat psychické rozpoložení jedince, proto vnímá Seeman (1959) odcizení socio-psychologickou perspektivou a definuje jeho šest významů. Těmi jsou odcizení jako bezmocnost (powerlessness), bezvýznamnost (meaninglessness), anomie (normlessness), sociální izolace (social isolation), kulturní odcizení (cultural enstrangement) a sebe odcizení (self-estrangement).

První z oblastí je bezmocnost, jejíž původ sahá k Marxovi a jeho pohledu na dělnickou třídu tehdejší doby. Dělník věděl, že veškeré právo a prostředky jsou koncentrovány v rukou průmyslníka (Seeman, 1959). Na pracovišti byl dělník odcizen od produktů své práce a od svých spolupracovníků, což vyvolávalo představy o degradaci pracovní síly na pouhý produkt. Max Weber následně aplikuje Marxovo pojetí bezmocnosti za hranice továren, tedy celospolečensky – voják je odcizen, neboť nechápe smysl a prostředky násilí, úředník nechápe smysl a prostředky administrativy, vědec pak účel bádání atd. (Weber in Seeman, 1959).

Seeman (1959, str. 784) definuje fenomén bezmocnosti jako: „*Očekávání jedince, že jeho chování nemůže ovlivnit požadovaný výsledek, o který se snaží.*“ Toto pojetí je determinované výhradně vnímáním dotčeného, nevychází tedy z nějakého objektivního stavu ve společnosti – přestože jim může být velmi silně ovlivněno a ve výzkumu je důležité s ním pracovat. Pro větší názornost, podle Seemana (1959) je třeba toto definiční pojetí odlišit od: a) objektivní situace bezmocnosti, kterou může vidět některý z pozorovatelů; b) hodnocením situace pozorovatelem za pomocí etické směrnice; c) individuálním pocitem nesouladu mezi očekávanou kontrolou a požadovanou kontrolou. Toto pojetí bezmocnosti má velmi blízko k Rotterovu místu kontroly, kdy externalisté očekávají, že záležitosti nejsou v jejich rukou a výsledek je závislý na náhodě, štěstí nebo vlivu jiných lidí. Přestože mají tyto konstrukty k sobě velmi blízko, liší se podle Seemana na úrovni uplatnění, kdy bezmocnost by měla být používána na socio-politické útvary jako možnost kontroly politického systému, ekonomie státu, mezinárodní vztahy (Seeman, 1959). V dnešní době se Seemanovo pojetí bezmocnosti používá ve velmi širokých hranicích (nejen na velké socio-politické útvary) a dochází ke značnému přesahu s Rotterovým místem kontroly (Rayce et al., 2018; Sarfaz, 1997).

Dalším faktorem utvářející pocit odcizení je bezvýznamnost. Ta vzniká na základě toho, že se společnost neustále snaží svoje jednotlivé členy a struktury zorganizovat do co nejefektivnějšího celku. Dochází k narůstání vazeb a součinností jednotlivých proměnných, což znesnadňuje analýzu komplexnějších společenských jevů (ekonomických, politických, vnitrostátních a mezinárodních vztahů). Seeman (1959, str. 786) definuje bezvýznamnost z pohledu jedince jako: „*Nízké očekávání, že ohledně budoucích výsledků chování mohou být činěny spolehlivé předpovědi.*“ Bezvýznamnost je nezávislá na bezmocnosti, neboť očekávání kontroly nad určitou událostí se nemusí shodovat s kognitivní jasností. Tento druh vnímané nejistoty zasazuje ránu do bazální lidských potřeb, a to potřeby stability a předvídatelnosti a velmi často je řešena uchýlením se k určité vyhraněné ideologii, která nabízí vysvětlující řešení. V duchu zmíněné definice popisoval Adorno (in Seeman, 1959) situaci v Německu po první světové válce, kdy občané Německa nemohli s jistotou určit, jaký je důvod silné inflace, kterou byla zasažena jejich země. Tato nejistota byla následně vyřešena tragickým zjednodušením, a to že za situaci může Žid. Pocity bezvýznamnosti ale nemusí vycházet pouze ze složitých socio-ekonomických jevů. Jedinec může nabývat těchto stavů i při daleko konkrétnějších fenoménech, jako například při nepochopení svých myšlenek, cílů či faktorů prostředí, ve kterém se nachází (Kanungo, 1982 in Sarfaz, 1997).

Třetí proměnou v rozebíraném konstruktu alienace je anomie (Seeman, 1959). Ta v tradiční denotaci znamená rozpad sociálních hodnot, které ztratili svoji sílu a již nejsou faktorem ovlivňujícím chování jedinců. Tyto hodnoty se většinou rozpadají pod tíhou individuálních zájmů. Ve společnostech často dochází k silnému rozporu mezi tím, co je systémem hlásáno a co je následně realizováno. Například, jedinci mohou být slibovány prostředky k naplnění svého potenciálu, a to v rovině vzdělání, práce, bydlení, bezpečí aj. Následně jsou ale dotyčnému některé příležitosti odepřeny, přestože na ně má legitimní nárok a dosáhl systémových podmínek jejich splnění. Tuto příležitost může získat ten, kdo se o ni nezasloužil, tedy nesplnil systémové požadavky, ale uměl využít úpadku hodnot v systému. Ti, kteří pochopili, že k tomuto odepření došlo z důvodů úpadku v sociální struktuře se od společnosti vzdalují, odcizují. Většina si ale neuvědomí zdroj ve společenském uspořádání, a proto svůj neúspěch připisují náhodě či transcendentním entitám.

Tato verze anomie se zaměřuje primárně na nástroje a prostředky ve společnosti, které jsou využívané k dosažení vytyčených cílů. Protože došlo k úpadku hodnot, nemůžeme se na ně spolehnout, protože vládne individualismus, tedy osobní zájem. Proto Seeman (1959, str. 787) definuje anomickou situaci z pozice jedince následovně: „*Vysoké očekávání, že společensky neschvalované chování je nutné k dosažení vytyčených cílů.*“ Tento třetí význam alienace je podle Seemana nezávislý na předešlých dvou, bezmocnosti a bezvýznamnosti.

Čtvrtý význam alienace popisuje Seeman (1959, str. 789) jako kulturní odcizení. Kulturní odcizení vznikne u osob, které: „*Přisuzují malou hodnotu cílům a přesvědčením, které jsou ve společnosti vysoce hodnoceny.*“ Osoba, která je postihnuta tímto druhem odcizení, má problém s většinovou kulturou, a to v několika oblastech – nečte populární noviny, nedívá se na nové seriály, neuznává společensky platné ideály (peníze, moc), má rozdílnou představu o pojetí rodiny oproti kulturním zvyklostem aj.

Další oblastí odcizení je sociální izolace. Člověk touží po společenském přijetí a začlenění do skupiny jemu blízkých. Ten, který vnímá své šance na úspěch ve zmíněných sociálních oblastech (přijetí, začlenění, působení) jako nízké, se cítí odcizen ve smyslu sociální izolace. Seeman (1972, str. 473) definuje tento fenomén následovně: „*Jedná se o nízké očekávání jedince z hlediska sociální inkluze a sociálního přijetí, které se typicky manifestuje v pocitech osamocení nebo pocitech zavrhnutí či odmítnutí.*“ Tato varianta

alienace je nejčastěji k vidění u členů minoritní společnosti, jako například těch, kteří byli izolováni na základě třídy, rasy, etnika či postižení.

Posledním pojmem v konstruktu alienace je sebeodcizení. Jedním z hlavních popularizátorů tohoto pojmu je Erich Fromm, který ve své knize Cesty z nemocné společnosti (1955) zmínil stav, kdy je člověk v jiném módu bytí. Cítí se a chová se jako cizinec, je sám sobě odcizený. Seeman (1959) zmiňuje obtížnost definice sebeodcizení, protože skrývá otázku, od čeho se člověk vlastně odcizuje? Odpovědí je, že se odcizuje od svého ideálního já, od svých přirozených tendencí. Tohoto odcizení člověk dojde, když propadne extrinsickým potřebám, jako například konzumerismu, mamonu, bezpečí. Podle Seemana (1959, str. 790) má aktivita prvky sebeodcizení, když existuje: „*Stupeň závislosti určitého chování na očekávané odměně, která leží vně činnost samotnou*." V duchu této definice, dělník pracuje pouze pro svůj plat, žena v domácnosti pouze pro to, aby měla práci hotovou a uspokojila partnera atd. Sebeodcizený má problém najít činnost, která ho uspokojuje pro naplnění vnitřních hodnot a cílů (Seeman, 1959).

3.2 Alienace jako důsledek náboženské víry

Jedním z prvních filozofů, který se podrobněji zabýval tématem náboženského odcizení byl Hegel. Pro něho byl vznik křesťanství zrodem zcela nového pojetí dobra a zla. V původních polyteistických náboženstvích bylo několik bohů, kteří zodpovídali za různé sféry života. Pokud použijeme bohy z řecké mytologie, tak Zeus a Jupiter patřili k těm nejmocnějším, ale přesto byla jejich sféra vlivu značně omezena dalšími bohy (Hades, Poseidon, Úranos, Thanatos, Chaos aj.) a hrdiny, kteří byli obdařeni nadpozemskými schopnostmi. V těchto náboženstvích byli bohové zla, války, lží, kterým se dalo přisoudit všechno „špatné" na Zemi (Steward, 2021).

Specifikem judaismu a křesťanství je fakt, že se jedná o monoteistické náboženství, která věří v absolutní dokonalost svého Boha, který stvořil tento svět. Jakým způsobem se ale dá vysvětlit zlo, které na Zemi existuje, když všechno je dílo Boží? Chtěl snad Bůh, aby se lidé na tomto světě trápili? Pokud by křesťané přijali tuto myšlenku, vedlo by to k silnému náboženskému odcizení, které by se projevilo i na osobnostní rovině (Steward, 2021). Proto je nutné zlo na tomto světě vysvětlit. Křesťané ovšem nemůžou zlo přisoudit jiné transcendentní entitě, protože křesťanství je monoteistické náboženství. Proto si zrod zla vysvětlují za pomoci prvotního hříchu. Podle Hegela (1832 in Steward, 2021) se ale nejednalo o akt hříšnosti. Hříšné by bylo zůstávat v ráji, neboť zde Adam a Eva žili v zajetí

živočišných pudů a reflexu. Neexistovala u nich duše. Tato racionální esence člověka, která ho odlišuje od zvířat, vznikla až po pozření jablka ze stromu poznání. V tomto momentu můžeme tedy také najít zrod lidské kultury – vědy, umění, náboženství, filozofie (Hegel, 1832 in Steward, 2021).

Dle Hegela sebou nese interpretace prvotního hříchu nevyhnutelnou daň, kterou je pocit odcizení. Tu musíme zaplatit za bipolaritu naší podstaty, která je zčásti přírodní a zčásti duchovní. Neznamená to ale, že bychom nemohli dosáhnout spojení s Bohem. Nemůžeme se vrátit do ráje a ani bychom neměli chtít, protože by to byl návrat k reflexivnímu způsobu života. S Bohem ale můžeme dosáhnout nové harmonie, a to tříbením své duše, ve které budeme volit dobro před zlem (Hegel in Steward, 2021).

Další možná forma náboženského odcizení může vycházet z konsenzuálního výkladu náboženských textů, kdy zmiňuje problém Judaismu (Hegel in Steward, 2021). Bůh Hebrejské bible, Jehova, vládne Židovskému lidu jako tyran. Židům je Bůh ukazován jako ten, kterého se mají bát a který umí za neuposlechnutí příkazů či zhřešení i zabíjet jako například v Sodomě a Gomoře (Hegel in Steward, 2021).

Z odlišné perspektivy nahlížel náboženské odcizení Ludwig Feuerbach, na něhož následně navázal Karel Marx. Podle Feuerbacha a Marxe je jedním z hlavních problémů náboženství, že všechny dobré lidské kvality (láska, krása, péče, zdvořilost) jsou vnímány jako božské nebo vztahující se k Bohu, když by na ně mělo být nazíráno jako na lidské, produkty humanity (Ghosh, 2017). Lidé do Boha projektují dobré lidské vlastnosti v absolutní míře, což následně vytváří pocit, že tyto vlastnosti jsou externalizovány a člověku se jich nedostává (Ghosh, 2017). Karel Marx (2002, str. 171) k tomuto dodal: „*Člověk, který našel pouze odraz sebe sama ve fantastické realitě nebes, kde hledal nadčlověka, již nebude ochoten nacházet pouhou podobu sebe sama, nečlověka [Unmensch], kde hledá a musí hledat svou skutečnou podstatu.*“ Jeho klasický výrok, že je náboženství opiem lidstva je analogií vyzdvihující psychoaktivní účinky této drogy. Stejně tak vnímá náboženství. Něco, co má člověku zastřít vnímání a uvažování a svést ho od své skutečné podstaty k imaginárnímu objektu, ve kterém hledá útěchu a potěšení (Marx, 2002).

Na učení Hegela a Marxe navázal Erich Fromm, který na odkaz těchto dvou myslitelů poukazuje (Schacht, 1970). Ten používá pojem alienace v mnoha různých významech, proto je obtížně jednoznačně definovat jeho pojetí odcizení. Tento termín používá ve smyslu vztahu člověka k sobě samému, druhým, přírodě, práci a věcem. V popisu tohoto stavu

používá pojmy, jako mód bytí, akt, selhání v tom zažívat specifickou zkušenost, nemoc, přístup, proces (Schacht, 1970). Mnohdy používá pojem alienace pro určité fenomény, jako modlářství, byrokratizace, instrumentalita (člověk se chová k druhým, jako by byli nástrojem), automatizace (transformace člověka ve stroje). Dále je ve Frommých dílech tento konstrukt používán pro situace, v kterých člověk cítí, že věci nejsou tak, jak by měly být. Paleta těchto situací je opravdu pestrá, jedná se například o lásku, svět, naději, myšlení, jazyk, kulturu, společnost, produkci, konzum, práci, svět. Nejčastěji ale zmiňuje odcizení vzhledem k světu, kdy píše: „*Podstatou konceptu alienace je fakt, že svět (příroda, věci, druzí a on sám) se člověku odcizil.*“ (Fromm in Schacht, 1970). Fromm své pojetí alienace přirovnával k tomu od Marxe. Jediný rozdíl vidí v tom, že jeho pojetí je ještě více prostupující, tedy míra odcizení a rozsah je ještě vyšší, než jak předpokládal Marx (Fromm in Schacht, 1970). Z hlediska náboženského odcizení popisuje jako hlavní formu modlářství, které je dle něho produktem špatných hodnot ve společnosti (Glenn, 1966). Na rozdíl od Marxe věří ve smysluplnost náboženství. Jedno z hlavních poslání náboženství je dle něho přinést formalizovanou a propracovanou odpověď na existenci člověka (Glenn, 1966). Mimo to se vymezil proti Freudovu tvrzení, že je náboženství kolektivní neurózou lidstva. Dle Fromma je neurotik izolovaný ve svých stavech, zatímco při praktikování náboženství člověk sděluje své emoce, cítí jednotu a snaží se vytvářet stabilní vazby se svými partnery ve víře (Glenn, 1966).

Pokud zhodnotíme Fromovo pojetí z hlediska Seemanova konstruktu, můžeme v jeho dílech nalézt všechny kategorie, tedy odcizení jako bezmocnost (powerlessness), bezvýznamnost (meaninglessness), anomii (normlessness), sociální izolaci (social isolation), kulturní odcizení (cultural enstrangement) a sebe odcizení (self-estrangement).

3.3 Výzkumy vztahující se k alienaci nábožensky věřících

Výzkumy vztahující se k Seemanovu konceptu sociální izolace:

Ve studii Momtaze a kolektivu (2011) se zjišťovaly vztahy mezi náboženskou orientací, well-beingem a sociální izolací u osob starších 60 let. Výzkumný vzorek čítal 1415 malajských muslimů žijících v domovech důchodců. Náboženská orientace byla měřena I-E škálou Gorsucha a McPhersona. Sociální izolace byla měřena nástrojem LSNS-6 (Lubben Social Network Scale). Mezi náboženskou orientací a sociální izolací nebyl zjištěn statisticky signifikantní vztah.

Výzkumy vztahující se k Seemanovu konceptu bezmocnosti:

Seemanův koncept bezmocnosti má velmi blízký vztah k Rotterově LOC (Rayce et al., 2018; Sarfaz, 1997), proto se zaměříme na studie zaměřující se na místo kontroly a náboženský život.

Několik předešlých studií zaměřujících se na Boží kontrolu (přesvědčení jedince, že jeho život a okolí řídí vyšší entita) a místo kontroly (locus of control) zjistila, že Boží kontrola je v pozitivním vztahu s externím místem kontroly (Jackson & Coursey, 1988). Čím vyšší pocit Boží kontroly, tím vyšší externalismus (Jackson & Coursey, 1988), který má velmi blízko k Seemanově bezmocnosti (viz. kapitola 3.1, str. 22 – 25). Jackson a Coursey ve své studii, kde byl výzkumný vzorek tvořen černochy z Baptistické církve (N=98), zjistili opačný závěr. Boží kontrola měla pozitivní vztah k internalismu. V předešlých studiích na toto téma byly výzkumy prováděny na souborech bělochů (Jackson & Coursey, 1988).

Iles-Caven s kolektivem autorů (2020) zkoumali náboženské chování a místo kontroly na velké populaci rodičů (N vyšší než 21 000) ze Spojeného království, kteří byli převážně běloši (přibližně 97,5 procenta souboru). Na základě dotazníku náboženského přesvědčení zjistili, že mezi věřícími byli internalisté z hlediska místa kontroly častěji ti, kteří: věřili v Boží sílu; přiznali, že jim boží síla v minulosti pomohla; žádali Boží sílu o pomoc v budoucích těžkých chvílích; častěji navštěvovali bohoslužby; byli v průběhu 6 let konzistentnější ve svých náboženských názorech a přesvědčeních (Iles-Caven, 2020). Z této studie pro naše účely vyplývá, že Boží kontrola by měla působit proti bezmocnosti protektivně.

Výzkumy vztahující se k Seemanovu konceptu anomie:

Stack (1981) zjistil, že ústup od tradičních křesťanských hodnot, který je zapříčiněn postupným snižováním významu křesťanství ve Spojených státech amerických je faktorem, který se podílí na nárůstu anomie. Křesťanství totiž v sobě obsahuje etický kodex, ten základní je znám jako Boží desatero, který reguluje chování věřících. Olson et al. (1983) navázali na šetření realizované Stackem v roce 1981. Dle jejich závěrů není mezi náboženstvím a anomii žádná signifikantní asociace.

Výzkumy vztahující se k Seemanovu konceptu sebeodcizení:

Vahedi (2010) zkoumal spojení mezi spirituálním well-beingem a alienací podle Seemanova konstruktu. Spirituální well-being se skládal ze subškály religiózního well-beingu a subškály existencionálního well-beingu (smysl a účel života). Alienace byla měřena nástrojem GAS (General Alienation Scale). Spirituální well-being byl měřen dotazníkem SWBS (Spiritual Well-Being Scale). Vzorek čítal 292 íránských vysokoškolských studentů ve věkovém rozmezí 18-26 let. Výsledkem této studie je zjištění o inverzním vztahu spirituálního well-beingu k jednotlivým subškálám alienace. Největší inverzní vztah byl nalezen mezi religiózním well-beingem a sebe odcizením (self alienation). Korelační koeficient zde má hodnot -0.30.

Výzkumy vztahující se k Seemanovu konceptu bezvýznamnosti:

Exline a Sanderson (2000) zjistili, že odcizení od Boha (alienation from God) výrazně zvyšuje riziko depresivních stavů. Ty jsou provázané s bezmocností, bezvýznamnosti a nesmyslností. Religiózní coping je velmi silně navázán na smysl života, který je jednou z hlavních funkcí náboženství (Krok, 2014). Odcizením od Boha tedy logicky dochází k narušení této stěžejní funkcionality.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Na základě výše uvedených teoretických východisek se dá soudit, že náboženské učení, v případě této práce učení katolické církve a praktikování náboženské víry, jsou proměnné, které jsou s určitou formou agresivity provázány. Tyto agresivní mechanismy poté mají potenciál aktivace i mimo náboženskou oblast. Jako zdroje možných agresivní tendencí můžeme považovat nebezpečné náboženské normy, vymezení vůči nečlenským skupinám (zvláště pokud sdílí stejný vzácný zdroj, tedy existenci pravého Boha či božstev), religiózní priming, specifický kognitivní styl nábožensky věřících a náboženskou orientaci. Jednou z hlavních forem agrese u nábožensky věřících jsou předsudky (Riek et al., 2006; Hunsberger & Jackson, 2005; Mcdonald et al., 2012).

Alienace (odcizení) je konceptuálně komplikovaný fenomén. Seeman proto vymezil 6 hlavních nosných konceptů odcizení, které doporučil měřit jako specifické varianty (Seeman, 1983) než jako jednotný komplex. V tomto výzkumu se zaměříme na bezmocnost, bezvýznamnost a sociální izolaci.

Náboženské odcizení bylo významný tématem od počátku 19. století. Mnozí humanitní myslitelé (Hegel, Bauer, Feuerbach, Marx) napsali své teze o tom, jak křesťanská víra ze své podstaty člověka odcizuje od druhých a sebe samého. V jednotlivých výzkumech se ale ukázalo, že intrinsická náboženská orientace snižuje výskyt jednotlivých alienačních stavů - bezmocnosti, bezvýznamnosti a sociální izolace (Vahedi, 2010; Darvyri et al., 2014). U extrinsické náboženské orientace se ale stavy odcizení běžně objevují (Kuyel et al., 2012).

Z hlediska vztahu náboženské víry (katolicismu) k agresivitě, alienaci a předsudkům existuje mnoho neobjasněných proměnných. V rámci výzkumné častí této práce bychom některé sounáležitosti chtěli objasnit. Na výzkumné souboru katolických věřících zkoumáme vztah mezi agresivitou a náboženskou orientaci, alienací a náboženskou orientací, agresivitou a alienací. Dále porovnáváme rozdíly v míře předsudků mezi katolíky (nábožensými věřícími) a osobami bez náboženské víry. Jednotlivé cíle jsou vymezeny v následující kapitole.

4.1 Cíle výzkumu

V této kapitole budou vymezeny cíle této diplomové práce, jedná se o:

C1: Zjistit, zda se u katolických věřících liší míra agresivity v závislosti na náboženské orientaci.

C2: Zjistit, zda se u katolických věřících liší míra alienace v závislosti na náboženské orientaci.

C3: Zjistit, zda se mezi katolickými věřícími a osobami bez náboženské orientace vyskytuje rozdíl v míře agresivity a alienace.

C4: Zjistit, zda jsou rozdíly v míře předsudků mezi katolíky a osobami bez náboženské orientace.

4.2 Hypotézy

Na základě zvolených cílů formulujeme následující hypotézy:

Hypotézy vztahující se k **C1:**

H1: Katolíci s vyššími hodnotami intrinsické orientace budou dosahovat statisticky signifikantně nižších skórů v jednotlivých škálách dotazníku BPAQ než katolíci s nižšími hodnotami intrinsické orientace.

H2: Katolíci s vyššími hodnotami extrinsické orientace budou dosahovat statisticky signifikantně vyšších skórů v celkovém skóru dotazníku BPAQ než katolíci s nižšími hodnotami extrinsické orientace.

H3: Mezi intrinsickou náboženskou orientací a celkovým skorém v BPAQ (u katolických věřících) bude statisticky signifikantní záporná korelace.

H4: Mezi celkovým skórem quest náboženské orientace a celkovým skorém v BPAQ (u katolických věřících) bude statisticky signifikantní záporná korelace.

Odůvodnění hypotéz H1 až H4

Intrinsická náboženská orientace je spojena s autentickým prožíváním náboženských hodnot (Allport & Ross, 1967). Jedinec s tímto druhem náboženské orientace se snaží žít život podle Božího desatera, neboť se jedná o nosnou náboženskou hodnotu. To by mělo

hrát z hlediska regulace agrese významnou roli. U quest náboženské orientace bylo snížení agrese na behaviorální rovině výzkumně prokázáno (Greer et al., 2005).

Hypotézy vztahující se k **C2**:

H5: Katolíci s vyššími hodnotami intrinsické orientace budou dosahovat vyšších skórů v jednotlivých škálách dotazníku Alienace než katolíci s nižšími hodnotami intrinsické orientace.

H6: Mezi celkovým skórem quest náboženské orientace a celkovým skorém v dotazníku Alienace (u katolických věřících) bude statisticky signifikantní pozitivní korelace.

Malá poznámka k vyšším hodnotám alienace. Dotazník Alienace je tvořen tak, aby vyšší hodnoty znamenaly nižší míru alienace. V této práci jsme zapomněli skóry obrátit. Interpretace skóru jednotlivých škál je tedy dost neintuitivní. Čím vyšší skór, tím nižší alienace.

Odůvodnění hypotéz H5 až H6

Křesťanská náboženská víra se ukázala jako protektivní faktor před stavy alienace (Williamson & Cullingford, 1998). Předpokládáme, že osoby s vyšší intrinsickou náboženskou orientací budou díky větší oddanosti a zvnitřnění své víry lépe chráněny než osoby s nižší intrinsickou náboženskou orientací.

Hypotézy vztahující se k **C3**:

H7: Osoby bez náboženské víry budou dosahovat statisticky signifikantně vyššího celkového skóru dotazníku BPAQ oproti osobám s náboženskou vírou (katolíkům).

H8: Osoby bez náboženské víry budou dosahovat statisticky signifikantně nižšího celkového skóru dotazníku Alienace oproti osobám s náboženskou vírou (katolíkům).

Hypotézy vztahující se k **C4**:

H9: Osoby bez náboženské víry budou dosahovat statisticky signifikantně nižších celkových skórů ve většině škálách (více než polovina) Bogardusovi škály sociální distance než osoby s náboženskou vírou (katolíci).

Odůvodnění hypotéz **H9**

Tvrzení na Bogardusově škále užitá v tomto šetření jsou zaměřena na skupiny, které jsou podle psychologických výzkumů dlouhodobě vystavovány předsudkům ze strany

křesťanů a v mnoha případech jsou tyto vymezující tendence přítomny i v dalších náboženstvích. Diskriminaci ze strany křesťanů jsou dlouhodobě vystavovány následující skupiny: minoritní etnické skupiny (Herek, 1987; Allport & Ross, 1967), osoby s odlišnou náboženskou vírou (Avalos, 2005), osoby bez náboženské víry (Avalos, 2005), osoby s psychiatrickou diagnózou (Stanford, 2007).

5 DESIGN VÝZKUMU

Pro účely této diplomové práce jsme jako výzkumný design zvolili kvantitativní studii. V této práci budeme pro zodpovězení výzkumných cílů používat rozličné kvantitativní metody: korelační šetření, prediktivní analýzu (lineární regresi), parametrický test (T-test), neparametrický test (Mann-Whitney U test), testy normality (test dobré shody).

5.1 Testové metody

V této kapitole budou popsány metody užity k zjištění míry náboženské orientace, agresivity, alienace a sociální distance.

5.1.1 Revidovaná Škála náboženské orientace I-E

Prvotní verze nástroje byla vytvořena Allportem a Rossem v roce 1967 na podkladě jejich teorie o intrinsické a extrinsické náboženské orientaci. Jednalo se o dvacetipoložkový dotazník, jenž byl tvořen dvěma faktory, a to intrinsickou orientací a extrinsickou orientací. Gorsuch a Veneable (1983 in Gorsuch & McPherson, 1989) tento nástroj revidovali, aby byl lépe použitelný napříč věkovým spektrem a spektrem vzdělání. Z hlediska kvality dotazníku byla průlomová faktorová analýza Kirkpatricka (1989 in Jaume et al., 2013) který zjistil, že dotazník I-E má třifaktorovou strukturu, kdy extrinsická orientace (E) se skládá ze dvou faktorů druhého řádu, a to osobní extrinsické orientace (EP – personal extrinsic orientation) a sociální extrinsické orientace (ES – social extrinsic orientation). EP vypovídá o tendenci využívat náboženství k hledání jistoty, bezpečí, pohodlí, úlevy. ES je faktor, který vypovídá o tom, do jaké míry je náboženství využíváno převážně jako nástroj pro zprostředkování sociálních vztahů. To vedlo Gorsucha a McPhersona k další revizi dotazníku, již jednou revidovaného v roce 1983, ve kterém toto zjištění aplikovali a statisticky podložili (Gorsuch & McPherson, 1989).

Dotazník se skládá ze 14 položek, na které se odpovídá na Likertově škále (1=naprosto nesouhlasím; 5=naprosto souhlasím). Intrinsickou orientaci měří 8 položek, kdy tři položky jsou inverzní. Orientaci extrinsickou osobní a extrinsickou sociální měří každou 3 položky. Žádná položka v extrinsické kategorii není inverzní. Z hlediska reliability má intrinsická dimenze hodnotu Cronbachovy alfy 0.83, extrinsická osobní 0.57 a

extrinsická sociální 0.58. Validita je dobře podpořena řadou studií, kde byla intrinsická náboženská definována jako blízky vztah k náboženství, které funguje jako silný motivační faktor a extrinsická jako neutrální postoj k náboženství (Gorsuch & McPherson, 1989; Tiliopoulos et al., 2007).

Pro názornost příklady jednotlivých položek:

Položka ze škály Intrinsická orientace: "*Často jsem měl/a silný pocit Boží přítomnosti.*"

Položka ze škály Extrinsická orientace – společenský typ: "*Do kostela chodím hlavně proto, abych zde trávil čas se svými přáteli.*"

Položka ze škály Extrinsická orientace – osobní typ: "*Modlím se hlavně proto, aby si mi ulevilo a získal/a jsem ochranu.*"

Škála užitá v této práci byla z anglického originálu přeložena do češtiny s pomocí rodilé Češky, která absolvovala studijní program Psychologie ve Skotsku na Glasgow Caledonian University. Úroveň její angličtiny je certifikovaná na úroveň C1. Finální znění bylo konzultováno s rodilým mluvčím.

5.1.2 Quest škála

Přestože byla I-E škála náboženské orientace v akademických kruzích přijímána a respektována, několik výzkumníků zmiňovalo potřebu další dimenze. Batson přišel se škálou hledání (Quest scale), která byla zaměřena na osoby, jež náboženství vnímají jako cestu k poznání a odpovědi na existencionální otázky, které se vynořují v průběhu života (Jaume et al., 2013). V průběhu času vymezil na škále quest orientace tři hlavní dimenze: a) připravenost čelit existencionálním otázkám bez redukce jejich komplexity; b) sebekritiku a pozitivní vnímání náboženských pochybností; c) otevřenost ke změně. V tomto výzkumu je použita škála vytvořena Batsonem a Schoenradem (1991), která byla Jaumem (2013) a kolektivem modifikována. Z původních 12 položek byly vypuštěny 3, a to z důvodu nízké korelace položky s faktorem (r menší než 0.35) a nízkého cross-faktorového náboje. Každá dimenze (sebekritika, připravenost, otevřenost) je nyní tvořena 3 položkami, které vykazují vysokou korelaci s celkovým skórem daného faktoru. Na jednotlivé položky respondent odpovídá na Likertově pětibodové Likertově škále (1=naprosto nesouhlasím, 5=naprosto souhlasím). Škála neobsahuje inverzní položky.

Pro názornost uvedeme příklad jednotlivých položek:

Položka ze škály Připravenost: "*Náboženství mě příliš nezajímalo do doby, než jsem si začal/a pokládat otázky ohledně smyslu mého života.*"

Příklad položky ze škály Sebekritika: "*Pochybnost je pro mě důležitý faktor toho být věřící.*"

Příklad položky ze škály Otevřenost: "*Můj pohled na některé náboženské problémy se neustále mění.*"

Škála užitá v této práci byla z anglického originálu přeložena do češtiny s pomocí rodilé Češky, která absolvovala studijní program Psychologie ve Skotsku na Glasgow Caledonian University. Úroveň její angličtiny je certifikovaná na úroveň C1. Finální znění bylo konzultováno s rodilým mluvčím.

5.1.3 BPAQ (Buss-Perry Agression Questionnaire)

Jde o klasický sebeposuzovací dotazník agrese skládající se z 29 položek (2 položky jsou inverzní), na které respondent odpovídá na pětibodové Likertově škále (1-naprosto nesouhlasím, 5-naprosto souhlasím). Má kvalitní psychometrické vlastnosti, o čemž svědčí i jeho častá aplikace v psychologické praxi (Gerevich et al., 2007). Je tvořen ze čtyřech škál: fyzické agrese a verbální agrese – tyty dvě komponenty reprezentují aspekt chování, vztek – emoční komponenta agrese a nepřátelství – kognitivní komponenta agrese.

Pro názornost uvedeme příklad jednotlivých položek:

Příklad položky ze škály fyzické agrese: "*Už jsem byl/a tak vytočený/á, že jsem rozbíjel/a věci.*"

Příklad položky ze škály verbální agrese: "*Když se mnou lidé nesouhlasí, nemohu si pomoct a pohádám se s nimi.*"

Příklad položky ze škály zlost: "*Rychle se rozčílím, ale zase mě to rychle přejde.*"

Příklad položky ze škály: "*Když jsou lidé mimořádně milí, jsem zvědavý/á, co chtějí.*"

V této diplomové práci byl použit překlad dotazníku BPAQ z diplomové práce Veroniky Kobzové (2017), která k překladu využila služeb rodilého mluvčího.

5.1.4 Kombinovaná Bogardusova škála sociální distance

Škálu vytvořil v roce 1925 Emory Bogardus a řadí se mezi nejčastěji používané nástroje k měření sociální vzdálenosti mezi respondentem a vybranými společenskými skupinami. Tyto skupiny se většinou vyznačují svou různorodostí a odlišností. Velmi často jsou pokládány tvrzení ve vztahu k určitému etniku, rase, minoritě. Tato tvrzení mají jasně danou podobu, kdy je respondent dotazován, zda by určitou osobu (příslušníka určité společenské skupiny) přijal: za manžela/manželku; za blízkého přítele; za souseda v ulici; za spolupracovníka v zaměstnání; jako občana své země; jen jako návštěvníka své země; zda by osobu ze země zcela vyloučil (tato možnost byla z našeho dotazování pro svou radikálnost vyloučena). Tvrzení potom může vypadat následovně: „*Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu islámského vyznání za manžela/manželku*“. V klasické Bogardusově škále mají respondenti označit tvrzení, které vypovídá o největší přijatelné blízkosti k dané skupině. Pokud respondent označí, že by přijal osobu za souseda v ulici, má se automaticky za to, že by ho odmítl za blízkého přítele a jako manžela/manželku, ale že by osobu přijal v zaměstnání, jako občana a jako návštěvníka. Respondent je potom bodově ohodnocen na základě vzdálenosti. Pokud označí první tvrzení, získá jeden bod. Pokud druhé, získá dva body. Pokud by osobu přijal pouze jako návštěvníka, tak získá šest bodů. Čím více bodů, tím je větší vzdálenost mezi respondentem a danou skupinou.

Tato škála je kombinovaná, protože je spojena s Likertovou. Pokud Bogardusovu metodu spojíme s Likertovou škálou, tak respondent na každé ze šesti tvrzení (manžel, přítel, soused atd.) odpovídá na pětistupňové škále (1-naprostou souhlasím, 5-naprosto nesouhlasím). Toto propojení přidává Bogardově škále na citlivosti a přesnosti (Mather et al., 2017). Každé z tvrzení je poté vynásobeno koeficientem (ten má reprezentovat soc. vzdálenost daného tvrzení), první tvrzení má koeficient s hodnotou 1, druhé s hodnotou 2, třetí s hodnotou 3 atd. Pokud tedy někdo odpoví na tvrzení „*Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu islámského vyznání za manžela/manželku*“ hodnotou 3 (nevím) na Likertově škále, získá za první tvrzení 1×3, tedy 3 body. Pokud by ve čtvrtém tvrzení (spolupracovník v zaměstnání) odpověděl na Likertově škále hodnotou 3, získal by 4×3, tedy 12 bodů. Skóry z tvrzení 1 až 6 se sečtou a vyjde výsledný skór. Čím je skór vyšší, tím je větší sociální vzdálenost.

5.1.5 Škála Alienace

Tato škála byla vyvinuta v roce 2018 dánskými výzkumníky ze tří univerzit (University of Copenhagen, University of Southern Denmark, UCL University College) a jednou výzkumnicí z Dánského centra pro výzkum sociálních věd (institut VIVE). Jako teoretický rámec zpracovává Seemanovo pojetí odcizení, neboť to již bylo několikrát aplikováno v rámci psychologického výzkumu – na rozdíl od jiných teoretických rozpracování alienace (Rayce et al., 2018). Seeman (1972) doporučil v rámci šetření zkoumat jednotlivé pojetí odcizení odděleně. V této škále si autoři zvolili bezmocnost, bezvýznamnost a sociální izolaci. Nástroj obsahuje celkem jedenáct proměnných, kdy každá proměnná je reprezentovaná jednou otázkou či tvrzením, na které respondent odpovídá na pětibodové škále. Tento nástroj byl vyvíjen na výzkumném souboru adolescentů. Jedna z původních otázek, proměnná s názvem *Škola mě nepřipravuje na budoucnost*, která zněla: *"Škola mě připravuje na to, co chci dělat, až ji opustím."*, byla vypuštěna, neboť se nedá aplikovat na náš výzkumný soubor. Toto rozhodnutí bohužel sníží psychometrické kvality škály bezvýznamnosti.

Jednotlivé škály dotazníku Alienace po odstranění jedné otázky jsou následující:

Škála bezmocnosti obsahuje tři proměnné: a) neschopnost překonat problémy; b) neschopnost realizovat vytyčené záležitosti; c) pocity bezmoci. Podle autorů dotazníku (2018, str. 1) škála reflektuje (na základě statistické analýzy) Seemanův koncept bezmocnosti, který je definován jako: " *Očekávání jedince, zda jeho chování může ovlivnit požadovaný výsledek, o který se snaží.*"

Příklad položky ze škály bezmocnosti: "*Jak často se Vám daří zvládnout záležitosti, které jste si naplánoval/a udělat?*"

Škála bezvýznamnosti obsahuje dvě proměnné: a) záležitosti nemají žádný význam; b) neschopnost pochopit okolní dění. Podle autorů dotazníku (2018, str. 1) škála reflektuje (na základě statistické analýzy) Seemanův koncept bezvýznamnosti, který je definován jako: "*Očekávání, zda ohledně budoucích výsledků chování mohou být činěny spolehlivé předpovědi.*"

Příklad položky ze škály bezvýznamnosti: "*Jak často cítíte pocit, že nevíte, co se děje?*"

Škála sociální izolace: a) pocit odstrčení; b) emoční distance k rodině; c) bez podpory ve chvílích smutku; d) pocit osamělosti; e) členství ve skupině přátel. Podle autorů dotazníku

(2018, str. 1) škála reflektuje (na základě statistické analýzy) Seemanův koncept sociální izolace, který je definován jako: "*Očekávání ohledně inkluze a sociálního přijetí.*"

Příklad položky ze škály sociální izolace: "*Jsou zde lidé, ke kterým se můžete obrátit pro podporu, když jste nešťastní?*"

Autoři přináší o metodě psychometrické údaje, na kterých se dá usoudit dobrá obsahová, konstruktová a face validita. Všechny tři škály obsahovaly určité LD (local dependency) a DIFF (differential item functioning), ovšem pouze v omezené míře, která se dá zohlednit za pomoci modelu GLLRM (graphical loglinear Rasch models) (Rayce et al., 2018).

Dotazník Alienace je tvořen tak, aby vyšší hodnoty znamenaly nižší míru alienace. V této práci jsme zapomněli skóry obrátit. Interpretace skóru v jednotlivých škálách je tedy dost neintuitivní. Čím vyšší skór, tím nižší alienace. U všech dalších dotazníku v práci jsou skóry správně a tedy intuitivně.

Škála užitá v této práci byla z anglického originálu přeložena do češtiny s pomocí rodilé Češky, která absolvovala studijní program Psychologie ve Skotsku na Glasgow Caledonian University. Úroveň její angličtiny je certifikovaná na úroveň C1. Finální znění bylo konzultováno s rodilým mluvčím.

5.2 Proces sběru dat

Sběr dat pro skupinu nábožensky věřících jsem zahájil v červnu roku 2021. Ve svém okolí mám velkou skupinu katolíků. Jednotlivé členy jsem oslovil s prosbou o vyplnění elektronického dotazníku a následné přeposlání dalším katolickým a jiným křesťanským věřícím. Tento typ výběru má charakteristiky metody sněhové koule, což je typ nepravděpodobnostního výběru. Mimo to jsem o vyplnění požádal v několika křesťanských skupinách na sociální síti Facebook. Dotazník byl administrován online formou prostřednictvím aplikace Google Forms. Obsahoval úvodní informace (viz Etické aspekty), po kterých následoval soubor otázek na základní osobní údaje. Podmínkou výzkumu byla křesťanská víra (byl zaškrtávací seznam na zvolení druhu církve). Pokud respondent odpověděl záporně, byl z výzkumu vyřazen. Poté již došlo k vyplnění jednotlivých dotazníků v pořadí: 1) I-E náboženská orientace (Gorsuch, McPherson), 2) BPAQ (Buss, Perry), 3) Quest škála (Batson), 4) dotazník Alienace (Boye Rayce et al., 2018), 5) Bogardusova škála sociální distance.

Sběr dat pro nábožensky nevěřící jsem zahájil v červenci roku 2021. Jednalo se o velmi podobný postup jako u skupiny nábožensky nevěřících. Oslovil jsem jednotlivce ve svém okolí, o kterých vím, že nejsou nábožensky věřící, s prosbou o vyplnění elektronického dotazníku a následné přeposlání dalším nábožensky nevěřícím. Dotazník byl administrován online formou prostřednictvím aplikace Google Forms. Obsahoval úvodní informace (viz Etické aspekty výzkumu), po kterých následoval soubor otázek na základní osobní údaje. Podmínka výzkumu byla, aby byl respondent nábožensky nevěřící. Poté již došlo k vyplnění jednotlivých dotazníků v pořadí: 1) dotazník Alienace (Boye Rayce et al., 2018), 2) BPAQ (Buss, Perry), 3) Bogardusova škála sociální distance.

5.3 Etické aspekty

Celé výzkumné šetření bylo prováděné formou online administrace. Respondenti byli před vyplněním dotazníku seznámení se základními údaji o autorovi a záměru diplomové práce. Protože dotazování na negativní osobnostní vlastnosti podléhá zkreslení směrem k sociální žádoucnosti, bylo nutné vytvořit bezpečné prostředí. Respondenti byli ujištěni o dobrovolnosti a anonymitě. Pro zabezpečení citlivých dat bylo nutné zvolit bezpečný nástroj. K tomu nám sloužila platforma Google Forms, kde může respondent své odpovědi v jakýkoliv moment zcela odstranit, v souladu se směrnicí GDPR. V případě problému či dotazu jsem v úvodních informacích zanechal emailový kontakt na mou osobu.

5.4 Výzkumný soubor

Finální výzkumný soubor byl rozdělen na osoby s katolickou vírou (N=107) a osoby bez náboženské víry (N=117). Bylo zamýšleno, že ve výzkumném souboru budou členové také dalších církví, a nejen té katolické. Pro malé zastoupení ale byly z celkového výzkumného souboru vyřazeny.

U osob s katolickou víru (107) jsou základní charakteristiky následující:

Pohlaví je distribuované následovně: muži (N=38; 35,5 %) a ženy (N=69; 64,45 %). Podle věkových intervalů je skladba následující: rozmezí 18-25 let (N=25; 23,36 %), rozmezí 26-35 let (N=30; 28,04 %), rozmezí 36-45 let (N=20; 18,69 %), rozmezí 46-55 let (N=21; 19,63 %), rozmezí 56-65 let (N=8; 7,48 %), rozmezí 66-75 let (N=2; 1,87 %), rozmezí 76+ (N=1; 0,94 %). Četnost návštěvy kostela je následující: 3krát a vícekrát týdně (N=16; 15 %), 2krát týdně (N=23; 21,5 %), 1krát týdně (N=41; 38,3 %), několikrát do

měsíce (N=11; 10,3 %), několikrát do roka (N=16; 15 %). Z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání je četnost takováto: ZŠ (N=4; 3,74 %), SŠ s výučním listem (N=7; 6,54 %), SŠ s maturitou (N=32; 29,9 %), VŠ (N=64; 59,8 %).

U osob bez náboženské víry (N=117) jsou základní charakteristiky následující:

Pohlaví je distribuované následovně: muži (N=37; 31,62 %), ženy (N=80; 68,38 %). Podle věkových intervalů: rozmezí 18-25 let (N=64; 54,7 %), rozmezí 26-35 let (N=38; 32,48 %) v rozmezí 36-45 let (N=7; 5,98 %), rozmezí 46-55 let (N=5; 4,27 %), rozmezí 56-65 let (N=0), rozmezí 66-75 let (N=3; 2,56 %). Podle nejvyššího dosaženého vzdělání: ZŠ (N=9; 7,69 %), SŠ s výučním listem (N=15; 12, 82 %), SŠ s maturitou (N=51; 43,59 %), VŠ (N=42; 35,9 %).

6 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

V kapitole Deskriptivní statistika budou prezentovány dotazníkové zjištění s důrazem na rozdělení výzkumného souboru na skupinu katolíků (N =107) a skupinu bez náboženské víry (N =117). Tyto data byla zpracovávána v programu Microsoft Excel. V kapitole Testová statistika a vyhodnocení hypotéz budou prezentovány výsledky testové statistiky, které nám poslouží k potvrzení či zamítnutí jednotlivých výzkumných domněnek. Výpočty byly zpracovány v programu Statistica.

6.1 Deskriptivní statistika

V této kapitole budou sumarizovány údaje získané z jednotlivých dotazníkových šetření. Bude se jednat o výstupy dotazníku BPAQ (zde budou výstupy obou skupin), I-E náboženské orientace (tento dotazník je pouze pro nábožensky věřící), Quest náboženské orientace (tento dotazník je pouze pro nábožensky věřící) , dotazník Alienace (zde budou výstupy obou skupin) a skóry na kombinované Bogardusově škále sociální distance (zde budou výstupy obou skupin).

Výsledky dotazníku BPAQ jsou následující:

Tabulka 1: Skórování skupiny katolických věřících (N =107) v dotazníku BPAQ

Skór katolíci	Fyzická agrese	Verbální agrese	Faktor Zlost	Nepřátelství	Celkový skór
Průměr muži	19,58	15,13	17,74	20,87	73,32
SD muži	5,7	4	5	5,8	17,1
Průměr ženy	15,32	13,57	17,57	20,14	66,6
SD ženy	4,19	3,3	5,5	5,6	13,3

Tabulka 2: Skórování skupiny nábožensky nevěřících (N =117) v dotazníku BPAQ

Skór nevěřící	Fyzická agrese	Verbální agrese	Faktor Zlost	Nepřátelství	Celkový skór
Průměr muži	20,79	15,62	17,16	22,54	76,11
SD muži	8,34	3,89	6,23	5,85	19,54
Průměr ženy	17,19	13,68	17,33	21,5	69,7
SD ženy	5,54	2,8	5,13	5,02	14,04

Průměrné skóry ve studie Busse a Perryho (1992) jsou následující:

a) Muži fyzická (24,3), muži verbální (15,2), muži zlost (17), muži nepřátelství (21,3), celkový skór (77,8).
b) Ženy fyzická (17,9), ženy verbální (13.5), ženy zlost (16,7), ženy nepřátelství (20,12)

Tyto skóry byly získány na výzkumném souboru 1253 univerzitních studentů (612 mužů a 641 žen) na úvodních hodinách předmětu psychologie. Téměř všichni studenti se pohybovali ve věkovém rozmezí 18 – 20 let. Byli vyzváni, aby každou položku hodnotili na pětistupňové škále.

Výsledky v dotazníku náboženské orientace I-E:

Tabulka 3:Skórování skupiny katolických věřících (N =107) v dotazníku I-E náboženské orientace

Skór katolíci	Intrinsická orientace	Extrinsická – spole.	Extrinsická - osobní
Průměr	31,44	5,84	9,25
SD	6,34	2,81	2,8

Výsledky v dotazníku Quest náboženské orientace I-E:

Tabulka 4: Skórování skupiny katolických věřících (N =107) v dotazníku Quest náboženské orientace

Skór katolíci	Připravenost	Sebekritika	Otevřenost
Průměr	7,68	8,63	7,71
SD	3,57	3,06	3,05

Stejná revize dotazníku Quest náboženské orientace byla použita ve výzkumu Jaumeho a kolektivu (2012). Výzkumný soubor byl volen metodou ne-náhodného výběru a skládal se z 334 studentů (36,2 % muži a 63,8 % ženy) psychologie z University Buenos Aires. Ze vzorku bylo 42,4 % prváků a 57,6 % vyšších ročníku. Věkové rozpětí bylo od 18 do 42 let (M=24,8; SD=2.63). Podmínkou výzkumu bylo, aby respondenti byli nábožensky věřící. Průměrné skóry z tohoto výzkumného souboru byly následující: na škále připravenosti byla průměrná hodnota 5,63; na škále sebekritiky byla průměrná hodnota 7,43 a na škále otevřenosti byla průměrná hodnota 7,09.

Výsledky dotazníku Alienace:

Tabulka 5: Skórování v dotazníku Alienace u skupiny katolických věřících (N =107)

Skór katolíci	Bezmocnost	Bezvýznamnost	Společenská izolace
Průměr	13,6	10,41	18,79
SD	2,19	2,15	3,89

U skupiny nábožensky nevěřících (N =117) byly v dotazníku Alienace zjištěny následující hodnoty:

Tabulka 6: Skórování v dotazníku Alienace u skupiny nábožensky nevěřících (N =117)

Skór nevěřící	Bezmocnost	Bezvýznamnost	Společenská izolace
Průměr	10,7	7,2	19,55
SD	1,88	1,84	3,33

Na závěr této kapitoly se dostáváme ke skórování jednotlivých tvrzení na kombinované Bogardusově škále sociální distance. V šetření jsme použili sedm různých

sociálních skupin. Podobu škály tvoří sedm položek, takže bylo respondentům položeno celkem 49 tvrzení, na které museli odpovídat na Likertově škále. Jedná se o klasickou posloupnost: „nevzal bych si za manžela/manželku…“, „nechtěl/a bych mít za blízkého přítele…“ atd.

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu islámského vyznání za manžela/manželku.“ – skupina 1, je deskriptivní statistika pro osoby s katolickou vírou (nábožensky věřící) následující:

Tabulka 7: Skór škála 1(věřící)

Skór katolíci (N = 107) (nábožensky věřící)	Skupina 1, Celkový skór distance
Průměr	42,90
SD	20,28

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu islámského vyznání za manžela/manželku.“ – skupina 1, je deskriptivní statistika pro osoby bez náboženské víry následující:

Tabulka 8: Skór škála 1(nevěřící)

Skór nábožensky nevěřící (N = 117)	Skupina 1, Celkový skór distance
Průměr	37,75
SD	18,19

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu s psychiatrickou diagnózou za manžela/manželku.“ – skupina 2, je deskriptivní statistika pro osoby s katolickou vírou (nábožensky věřící) následující:

Tabulka 9: Skór škála 2(věřící)

Skór katolíci (N = 107) (nábožensky věřící)	Skupina 2, Celkový skór distance
Průměr	35,52
SD	14,19

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu s psychiatrickou diagnózou za manžela/manželku.“ – skupina 2, je deskriptivní statistika pro osoby bez náboženské víry následující:

Tabulka 10: Skór škála 2 (nevěřící)

Skór nábožensky nevěřící (N = 117)	Skupina 2, Celkový skór distance
Průměr	34,08
SD	13,86

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu romského etnika za manžela/manželku.“ – skupina 3, je deskriptivní statistika pro osoby s katolickou vírou (nábožensky věřící) následující:

Tabulka 11:Skór škála 3(věřící)

Skór katolíci (N = 107) (nábožensky věřící)	Skupina 3, Celkový skór distance
Průměr	36,87
SD	15,63

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu romského etnika za manžela/manželku.“ – skupina 3, je deskriptivní statistika pro osoby bez náboženské víry následující:

Tabulka 12: Skór škála 3(nevěřící)

Skór nábožensky nevěřící (N = 117)	Skupina 3, Celkový skór distance
Průměr	40,3
SD	20,66

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu, která měla v minulosti nejistotu ohledně své sexuální orientace za

manžela/manželku.“ – skupina 4, je deskriptivní statistika pro osoby s katolickou vírou (nábožensky věřící) následující:

Tabulka 13: Skór škála 4 (věřící)

Skór katolíci (N = 107) (nábožensky věřící)	Skupina 4, Celkový skór distance
Průměr	32,21
SD	15,12

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu, která měla v minulosti nejistotu ohledně své sexuální orientace za manžela/manželku.“ – skupina 4, je deskriptivní statistika pro osoby bez náboženské víry následující:

Tabulka 14: Skór škála 4 (nevěřící)

Skór nábožensky nevěřící (N = 117)	Skupina 4, Celkový skór distance
Průměr	27,36
SD	11,47

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si ateistu za manžela/manželku.“ – skupina 5, je deskriptivní statistika pro osoby s katolickou vírou (nábožensky věřící) následující:

Tabulka 15 - Skór škála 5 (věřící)

Skór katolíci (N = 107) (nábožensky věřící)	Skupina 5, Celkový skór distance
Průměr	27,79
SD	9,44

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si ateistu za manžela/manželku.“ – skupina 5, je deskriptivní statistika pro osoby bez náboženské víry následující:

Tabulka 16: Skór škála 5 (nevěřící)

Skór nábožensky nevěřící (N = 117)	Skupina 5, Celkový skór distance
Průměr	23,99
SD	7,22

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu s trestní minulostí (odsouzena za kapsářství, nyní již několik let nepáchá trestnou činnost, došlo k polepšení) za manžela/manželku.“ – skupina 6, je deskriptivní statistika pro osoby s katolickou vírou (nábožensky věřící) následující:

Tabulka 17: Skór škála 6 (věřící)

Skór katolíci (N = 107) (nábožensky věřící)	Skupina 6, Celkový skór distance
Průměr	35,44
SD	15,22

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu s trestní minulostí (odsouzena za kapsářství, nyní již několik let nepáchá trestnou činnost, došlo k polepšení) za manžela/manželku.“ – skupina 6, je deskriptivní statistika pro osoby bez náboženské víry následující

Tabulka 18: Skór škála 6 (nevěřící)

Skór nábožensky nevěřící (N = 117)	Skupina 6, Celkový skór distance
Průměr	36,95
SD	18,1

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu buddhistického vyznání za manžela/manželku.“ – skupina 7, je deskriptivní statistika pro osoby s katolickou vírou (nábožensky věřící) následující:

Tabulka 19: Skór škála 7 (věřící)

Skór katolíci (N = 107) (nábožensky věřící)	Skupina 7, Celkový skór distance
Průměr	33,14
SD	13,87

Pro Bogardusovu škálu sociální distance, která začíná tvrzením: „Byl/a bych ochotný/á vzít si osobu buddhistického vyznání za manžela/manželku.“ – skupina 7, je deskriptivní statistika pro osoby bez náboženské víry následující:

Tabulka 20: Skór škála 7 (nevěřící)

Skór nábožensky nevěřící (N = 117)	Skupina 7, Celkový skór distance
Průměr	30,68
SD	13,85

Na podkladě kombinované Bogardusovi škály sociální distance je u skupiny katolíků (nábožensky věřících) vzdálenost k jednotlivým skupinám následující (od nejbližší po nejvzdálenější): ateisté (skór 27,78), v minulosti nejistí ohledně sexuální orientace (skór 32,21), osoby buddhistického vyznání (skór 33,14), osoby s psychiatrickou diagnózou (skór 35,52), osoby se středně závažnou trestní minulostí u kterých došlo k nápravě (skór 35,44), osoby romského etnika (skór 36,87), osobu islámského vyznání (skór 42,9).

Na podkladě kombinované Bogardusovi škály sociální distance je u skupiny nábožensky nevěřících vzdálenost k jednotlivým skupinám následující (od nejbližší po nejvzdálenější): ateisté (skór 23,99), v minulosti nejistí ohledně sexuální orientace (skór 27,36), osoby buddhistického vyznání (skór 30,68), osoby s psychiatrickou diagnózou (skór 34,08), osoby se středně závažnou trestní minulostí, u kterých došlo k nápravě (skór 36,95), osoby islámského vyznání (37,75), osoby romského etnika (40,3).

6.2 Testová statistika a vyhodnocení hypotéz

Pro zjištění odhadu vnitřní konzistence jednotlivých použitých jsme využili Cronbachovu alfu. Jedná se o statistický výpočet, který měří závislost jednotlivých položek. Jako ideální psychometrická charakteristika se usuzuje hodnota koeficientu alfa v rozmezí 0,7 a výše. Čím vyšší hodnota, tím vyšší konzistence. Pokud je hodnota v intervalu 0,6 až 0,7, tak lze usoudit na soudržnost nedokonalou, ale stále dostačující z psychometrického hlediska. Hodnoty 0,5 a níže vypovídají o malé či žádné soudržnosti.

Na základě statistické analýzy jsme došli k závěru, že jednotlivé položky jsou konzistentní a dochází u nich k dostatečnému sycení daného faktoru. Hodnoty koeficientu alfa pro jednotlivé výzkumné nástroje:

Tabulka 21: Cronbachova alfa v dotazníku Alienace u katolických věřících

Dotazník Alienace – katolíci (N = 107)	Hodnota Cronbachovy alfy
Škála bezmocnosti	0,6
Škála bezvýznamnosti	0,58
Škála sociální izolace	0,66

Tabulka 22: Cronbachova alfa v dotazníku Quest scale u katolických věřících

Quest škála – katolíci (N = 107)	Hodnota Cronbachovy alfy
Škála připravenost	0,77
Škála sebekritika	0,78
Škála otevřenost	0,63

Tabulka 23: Cronbachova alfa v dotazníku I/E náboženské orientace u katolických věřících

I-E škála – katolíci (N = 107)	Hodnota Cronbachovy alfy
Škála intrinsická orientace	0,84
Škála extrinsická – společenský typ	0,87
Škála extrinsická – osobní typ	0,69

Pro zjištění korelačních koeficientů mezi jednotlivými škálami jsme využili u skupiny katolických věřících (N=107) Pearsonova korelačního koeficientu. Výsledky jsou následující:

Tabulka 24: Pearsonovy korelace mezi použitými škálami u katolických věřících

Prom.	BOG	IE-I	IE-ES	IE-EO	Q-P	Q-SK	Q-O	Q-C	AQ-F	AQ-F	AQ-Z	AQ-N	AQ-C	AL-BM	AL-BV	AL-I
IE-I	.25															
IE-ES	.02	.00														
IE-EO	.06	–.02	.20													
Q-P	–.24	–.09	.03	–.08												
Q-SK	.15	.14	–.24	–.17	.20											
Q-O	.29	.20	–.11	–.25	.31	.38**										
Q-C	.08	.12	–.16	–.26	.56***	.70***	.65***									
AQ-F	.23	–.19	.03	.24	–.13	–.06	–.09	–.15								
AQ-V	.10	–.16	–.07	.18	–.18	.01	–.06	–.13	.42***							
AQ-Z	–.04	–.15	–.16	.29	–.13	–.03	–.27	–.23	.42**	.52***						
AQ-N	.07	–.20	.08	.31	.00	–.23	–.17	–.20	.48***	.51***	.54***					
AQ-C	.11	–.23	–.03	.33	–.13	–.11	–.20	–.23	.75***	.74***	.80***	.83***				
AL-BM	–.06	.14	–.05	–.19	.08	.22	.34*	.32	–.23	–.20	–.40**	–.45***	–.42***			
AL-BV	.06	.20	.10	–.30	.03	.09	.36*	.24	–.21	–.25	–.54***	–.43***	–.47***	.50***		
AL-C	–.11	.13	.04	–.29	.06	.17	.35*	.29	–.36*	–.34*	–.58***	–.58***	–.61***	.72***	.72***	.83***

Pozn. $N = 107$. **IE** = Intrinsic/Extrinsic Scale (I = Intrinsic, E = Extrinsic, S = Sociální, O = Osobní), **Q** = Quest Scale (P = Připravenost, SK = Sebekritika, O = Otevřenost, C = Celkem), **AG** = Buss Perry Aggression Questionnaire (F = Fyzická, V = verbální, Z = Zlost, N = Nepřátelství, C = Celkem), **AL** = Alienation Scale (BM = Bezmocnost, BV = Bezvýznamnost, I = Izolace).

$^*p < 0{,}05$; $^{**}p < 0{,}01$, $^{***}p < 0{,}001$

U katolických věřících (N = 107) jsme pro zjištění prediktorů z hlediska celkového skóru distance (součet všech sedmi skóru distance) na Bogardusově škále užili lineární regresi. Celkový skór (všech sedmi škál) jsme užili, protože všech sedm škál vykazovalo silnou unidimensionalitu - korelace mezi skóry BOG1-BOG7 byli v rozmezí (r = 0,52 – 0 ,77).

Tabulka 25: Lineární regrese se skórem Bogardus Social Distance Scale jako závislou proměnnou

Prediktory	*B*	SE_B	β	95% CI pro β		r^2_{sp}	$t_{(97)}$	*p*
				Dolní mez	Horní mez			
Konstanta	9,11	6,33					1,44	0,153
IE-Intrinsic	0,21	0,07	0,30	0,11	0,48	0,08	3,16	0,002
IE-Extrinsic Sociální	0,00	0,16	0,00	–0,19	0,20	0,00	0,01	0,995
IE-Extrinsic Osobní	0,04	0,16	0,03	–0,17	0,23	0,00	0,27	0,790
Quest (celkem)	0,07	0,07	0,10	–0,09	0,30	0,01	1,02	0,309
BPAQ Fyzická	0,26	0,09	0,30	0,09	0,52	0,06	2,79	0,006
BPAQ Verbální	0,15	0,14	0,12	–0,11	0,35	0,01	1,03	0,305
BPAQ Zlost	–0,22	0,11	–0,26	–0,52	–0,01	0,03	–2,01	0,048
BPAQ Nepřátelství	–0,03	0,10	–0,04	–0,30	0,22	0,00	–0,33	0,739
Alienace (celkem)	–0,12	0,07	–0,20	–0,45	0,05	0,02	–1,60	0,112

Pozn. $N = 107$. $R^2 = 0{,}20$, adj. $R^2 = 0.12$. $F(9; 97) = 2{,}63$, $p = 0{,}009$. **IE** = Intrinsic/Extrinsic Scale, **BPAQ** = Buss Perry Aggression Questionnaire. r^2_{sp} = čtverec semiparciální korelace čili jedinečný podíl rozptylu (nevysvětlený ostatními prediktory) závislé proměnné vysvětlený daným prediktorem.

Testová statistika k vyhodnocení jednotlivých hypotéz:

H1: Katolíci s vyššími hodnotami intrinsické orientace budou dosahovat statisticky signifikantně nižších skóru v jednotlivých škálách dotazníku BPAQ než katolíci s nižšími hodnotami intrinsické orientace.

Ze skupiny katolický věřících (N = 107) jsme rozdělili osoby podle skórů na škále intrinsické orientace na osoby s vysokou hodnotou intrinsické orientace a osoby s nízkou hodnotou intrinsické orientace. Soubory jsme rozdělili podle mediánu, kdy hodnota mediánu připadla ke skupině s nízkou intrinsickou motivací (stejně tak jsme postupovali ve všech dalších případech rozdělení, např. u extrinsické orientace). Potom jsme porovnávali u těchto dvou vzniklých skupin skóry z dotazníku BPAQ a skóry z dotazníku Alienace.

Porovnání katolíků s vysokou a nízkou úrovní intrinsické orientace na škále fyzická agrese:

Soubor měl normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání hodnot zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(105)=-2.44, p=0,08, Cohenovo d=0,42, výsledek je signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Katolíci s vyššími hodnotami intrinsické orientace dosahují signifikantně nižšího skóru na škále fyzická agrese oproti skupině s nižšími hodnotami intrinsické orientace.

Porovnání katolíků s vysokou a nízkou úrovní intrinsické orientace na škále verbální agrese:

Soubor měl normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání hodnot zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(105)=-1.11, p=0,13, Cohenovo d=0,40, výsledek není signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Katolíci s vyššími hodnotami intrinsické orientace nedosahují signifikantně nižšího skóru na škále verbální agrese oproti skupině s nižšími hodnotami intrinsické orientace.

Porovnání katolíků s vysokou a nízkou úrovní intrinsické orientace na škále zlost:

Soubor měl normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání hodnot zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(105)=-2.15, p=0,16, Cohenovo d=0,37, výsledek je signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Katolíci s vyššími hodnotami intrinsické orientace dosahují signifikantně nižšího skóru na škále zlost oproti skupině s nižšími hodnotami intrinsické orientace.

Porovnání katolíků s vysokou a nízkou úrovní intrinsické orientace na škále nepřátelství:

Soubor měl normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání hodnot zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(105)=-2.5, p=0,107, Cohenovo d=0,41, výsledek je signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Katolíci s vyššími hodnotami intrinsické orientace dosahují signifikantně nižšího skóru na škále nepřátelství oproti skupině s nižšími hodnotami intrinsické orientace.

H2: Katolíci s vyššími hodnotami extrinsické orientace budou dosahovat statisticky signifikantně vyšších skóru v celkovém skóru dotazníku BPAQ než katolíci s nižšími hodnotami extrinsické orientace.

Porovnání katolíků s vysokou a nízkou úrovní extrinsické orientace – osobní typ dle celkového skóru v dotazníku BPAQ:

Soubor měl normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání hodnot zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(105)=2.77, p=0,003, Cohenovo d=0,54, výsledek je signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Katolíci s vyššími hodnotami extrinsické orientace – osobní typ dosahují signifikantně vyššího celkového skóru v dotazníku BPAQ oproti katolíkům s nižšími hodnotami extrinsické orientace – osobní typ.

Porovnání katolíků s vysokou a nízkou úrovní extrinsické orientace – společenský typ dle celkového skóru v dotazníku BPAQ:

Soubory měly normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(105)=0,06, p=0,475, výsledek není signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Katolíci s vyššími hodnotami extrinsické orientace – společenský typ nedosahují signifikantně vyššího celkového skóru v dotazníku BPAQ oproti katolíkům s nižšími hodnotami extrinsické orientace- společenský typ.

H3: Mezi intrinsickou náboženskou orientací a celkovým skorém v BPAQ (u katolických věřících) bude statisticky signifikantní záporná korelace.

U katolíků se mezi *intrinsickou náboženskou orientací a celkovým skórem BPAQ nenachází statistický významná záporná korelace (R=-.23).*

H4: Mezi celkovým skórem quest náboženské orientace a celkovým skorém v BPAQ (u katolických věřících) bude statisticky signifikantní záporná korelace.

U katolíků se mezi celkovým skórem quest náboženské orientace a celkovým skorém v BPAQ se nenachází statistický významná záporná korelace (R=-.23).

H5: Katolíci s vyššími hodnotami intrinsické orientace budou dosahovat vyšších skóru v jednotlivých škálách dotazníku Alienace než katolíci s nižšími hodnotami intrinsické orientace.

Dotazník Alienace je tvořen tak, aby vyšší hodnoty znamenaly nižší míru alienace. V této práci jsme zapomněli skóry obrátit. Interpretace skóru jednotlivých škál je tedy dost neintuitivní. Čím vyšší skór, tím nižší alienace.

Porovnání katolíků s vysokou a nízkou úrovní intrinsické orientace na škále bezmocnost:

Soubory měly normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání hodnot zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(105)=2,3, p=0,12, Cohenovo d=0,56, výsledek je signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Katolíci s vysokou intrinsickou orientací dosahují statisticky signifikantně vyšších skóru na škále bezmocnosti, oproti katolíkům s nízkou intrinsickou orientací.

Porovnání katolíků s vysokou a nízkou úrovní intrinsické orientace na škále bezvýznamnost:

Soubory měly normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání hodnot zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(105)=2,6, p=0,005, Cohenovo d=0,48 výsledek je signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Katolíci s vysokou intrinsickou orientací dosahují statisticky signifikantně vyšších skóru na škále bezvýznamnosti, oproti katolíkům s nízkou intrinsickou orientací.

Porovnání katolíků s vysokou a nízkou úrovní intrinsické orientace na škále sociální izolace:

Soubory měly normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání hodnot zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(105)=1.49, p=0.69, výsledek není signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Katolíci s vysokou intrinsickou orientací nedosahují statisticky signifikantně vyšších skóru na škále sociální izolace, oproti katolíkům s nízkou intrinsickou orientací.

H6: Mezi celkovým skórem quest náboženské orientace a celkovým skorém v dotazníku Alienace (u katolických věřících) bude statisticky signifikantní pozitivní korelace.

U katolíků se mezi celkovým skórem quest náboženské orientace a celkovým skorém v BPAQ se nenachází statistický významná pozitivní korelace (R=.29).

H7: Osoby bez náboženské víry budou dosahovat statisticky signifikantně vyššího celkového skóru dotazníku BPAQ oproti osobám s náboženskou vírou (katolíkům).

Soubory měly normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání hodnot zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(222)=1.27, p=0.102, výsledek není signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Mezi skupinou osob bez náboženské víry a skupinou katolíků není v hodnotách celkového skóru BPAQ signifikantní rozdíl.

H8: Osoby bez náboženské víry budou dosahovat statisticky signifikantně nižšího celkového skóru dotazníku Alienace oproti osobám s náboženskou vírou (katolíkům).

Dotazník Alienace je tvořen tak, aby vyšší hodnoty znamenaly nižší míru alienace. V této práci jsme zapomněli skóry obrátit. Interpretace skóru jednotlivých škál je tedy dost neintuitivní. Čím vyšší skór, tím nižší alienace.

Soubory měli normální distribuci. Testování bylo provedeno za pomoci χ^2 testu dobré shody. Proto jsme pro porovnání zvolili dvouvýběrový t-test, jehož testová statistika byla následující:

t(222)=-2,51, p=0.006, výsledek je signifikantní na hladině významnosti p<.05.

Osoby bez náboženské víry skórují signifikantně nižší hodnoty v celkovém skóru dotazníku Alienace oproti katolíkům (nábožensky věřícím).

H9: Osoby bez náboženské víry budou dosahovat statisticky signifikantně nižších celkových skórů ve většině škálách (více než polovina) na Bogardusově škále sociální distance než osoby s náboženskou vírou (katolíci).

Jednotlivé soubory nevykazovaly normální distribuci, a to v žádném případě. Proto jsme užili neparametrický Mann – Whitney U test. Tento test testuje pravděpodobnost superiority/pravděpodobnost inferiority. Nulová hypotéza je, že jsou si pravděpodobnosti rovny (0,5). Pokud je výsledek testu signifikantní, tak to podporuje hypotézu, že jedinci z jedné skupiny vykazují vyšší pravděpodobnost vyšších skórů než jedinci z druhé skupiny.

Zde následující výsledky testové statistiky celkových skórů v jednotlivých škálách. U hodnoty Průměrné pořadí je na první místě skór osob bez náboženské víry (N=117) a na druhém místě skór katolických věřících (N=107).

Tabulka 26: Výsledky Mann-Whitney U testu

	U-hodnota	Z-hodnota	p-hodnota	Průměrné pořadí
Škála 1 (islám)	5114	-2.36	.009(signifikantní)	102,71;123,21
Škála 2 (psych. diagnóza)	5874	-0.79	0.21(není signifikantní)	109,21;116,1
Škála 3 (Rom)	5989	0.56	0.29(není signifikantní)	114,81;109,97
Škála 4 (sex. orientace)	4476.5	-3.68	.0001 (signifikantní)	97.26;129,16
Škála 5 (ateista)	2874	-6.99	.0001 (signifikantní)	83.56;144,14
Škála 6 (trestní minulost)	6254	0.013	0.49 (není signifikantní)	112,55;112,45
Škála 7 (buddhista)	4678	-3.26	.0005 (signifikantní)	98,98;127,28

Katolíci skórují na škále 1, škále 4, škále 5 a škále 7 signifikantně vyšší hodnoty oproti osobám bez náboženské víry.

Rekapitulace jednotlivých hypotéz:

Tabulka 27: Výsledky testování jednotlivých hypotéz

Hypotéza 1	Se zamítá.
Hypotéza 2	Se zamítá.
Hypotéza 3	Se zamítá.
Hypotéza 4	Se zamítá.
Hypotéza 5	Se zamítá.
Hypotéza 6	Se zamítá.
Hypotéza 7	Se přijímá.
Hypotéza 8	Se přijímá.

7 DISKUZE

Diskuze k **C1:** Zjistit, zda se u katolických věřících liší míra agresivity v závislosti na náboženské orientaci.

Cíl 1 rozpracován v hypotézách H1-H4 (všechny zamítnuty).

Přestože všechny hypotézy, která byly formulovány na základě C1 byly zamítnuty, nedá se tvrdit, že by náboženské orientace agresivitu neovlivňovala.

V našem výzkumném šetření skórovali katolíci s vyšší intrisickou náboženskou orientací nižších skórů, oproti katolíkům s nižší intrinsickou orientací v následujících oblastech dotazníku BPAQ – fyzická agrese, zlost a nepřátelství. Na škále verbální agrese nebyl prokázán signifikantní rozdíl. Přesto i v této škále dosahovaly osoby nižší intrinsickou orientací vyššího průměrného skóru (14, 49 oproti 13,7). Míra účinku u jednotlivých zjištění (Cohenovo d) byla podprůměrná. Korelace mezi intrinsickou orientací a celkovým skórem agrese je -0.23, vztah není signifikantní.

Pro interpretaci je nutno přihlédnout k jiným šetřením. *V těch dosahovali osoby vysoce intrinsicky orientované rovněž nižších skórů v sebeposuzujících dotaznících agrese.* Na rozdíl od tohoto výzkumu se ale jednalo o výzkumy s experimentálním designem (TAP paradigm), kde byla agrese následně měřena na behaviorální rovině v podobě administrace elektrického šoku (Greer et al, 2005; Leach et al. 2008). Na úrovni chování ale již nedošlo k signifikantnímu rozdílu mezi osobami s vysokou a nízkou úrovní intrinsické orientace, což si mnozí výzkumníci vysvětlují tendencí ke zkreslení na úrovní sebeposuzujících dotazníků – snaha vidět se v lepším světle (Greer et al, 2005; Leach et al. 2008; Harianto, 2017). Harianto a kolektiv (2017) nenalezli mezi intrinsickou náboženskou orientací a agresivní chováním měřeným na základě sebeposuzujícího dotazníku siginifikantní korelaci.

U jednotlivých škál extrinsické orientace byly korelace s celkovým skórem v dotazníku BPAQ následují: pro společenský typ -0.03 a pro osobní typ 0.33. Žádný ze vztahů nebyl signifikantní. U katolíků s vysokým a nízkým skórem *extrinsické orientace – společenský typ* nebyl zjištěn rozdíl v celkových skórech dotazníku BPAQ. U *extrinsické orientace – osobní typ* byl mezi vysoce a nízce orientovanými zjištěn signifikantní rozdíl v celkových skórech dotazníku BPAQ, kdy osoby s vyšší orientací *EO – osobní typ*

dosahovaly vyšších celkových skórů agrese. Ve výzkumu Leache a kolektivu (2008) bylo zjištěno, že osoby s vyšší míru *extrinsické orientace – osobní typ* vykazovali vyšší míru agresivních postojů (oproti nižším skórům *EO-osobní*) a osoby s vyšší mírou míru *extrinsické orientace – společenský typ* vykazovaly agresivnější chování oproti těm, co skórovali níže na škále *EO-společenský*. Harianto a kolektiv (2017) nalezla mezi extrinsickou náboženskou orientací a agresivní chováním měřeným na základě sebeposuzujícího dotazníku siginifikantní korelaci (R=0.271, signifikantní na hladině významnosti 0.5). *Na základě našich dat můžeme souhlasit, že vyšší míra extrinsické orientace – osobní typ se pojí s agresivnějšími postoji, v našem případě na sebe posuzující škále BPAQ.*

Z hlediska celkového skóru quest náboženské orientace jsme v našem zjištění neodhalili vůči celkovém skóru BPAQ signifikantní korelaci (-.23).

Diskuze k **C2:** Zjistit, zda se u katolických věřících liší míra alienace v závislosti na náboženské orientaci.

Cíl 2 rozpracován v hypotéze H5 (zamítnuta) a H6 (zamítnuta).

Mezi katolíky s vysokou intrinsickou orientací a nízkou intrinsickou orientací byl nalezen signifikantní rozdíl ve skórech na škále bezmocnosti a bezvýznamnosti. Věřící s vyšší intrinsickou orientaci dosahovali v těchto škálách vyšších skórů oproti katolíkům s nízkou intrinsickou orientací. V oblasti sociální izolace nebyl mezi skupinami nalezen rozdíl. Mezi celkovým skórem quest náboženské orientace a celkovým skórem alienace není signifikantní korelace (R=0.29).

Ghorpade a kolektiv (2007) zkoumali u čtyřech rozdílných etnických skupin žijících v USA vztah mezi intrinsickou religiózní orientací a odcizením v podobě Seemanovy anomie a sebeodcizení. Při korelační analýze intr. orientace a celkového skóru odcizení nenašli signifikantní korelaci (R=0.18). Ve studii Momtaze (et al., 2011) nebyl mezi náboženskou orientací a sociální alienací zjištěn signifikantní vztah. Williamson a Cullingford (1998) měřili vztah náboženské víry (křesťanství) a odcizení u dospívajících (13-15 let) ze Spojeného království. Jako měřené proměnné Seemanova konstruktu odcizení zde byly: bezmocnost, bezvýznamnost, anomie a sebeodcizení. Náboženská víra sloužila v tomto výzkumu jako protektivní faktor před odcizením.

Názory Marxa a Feuerbacha na náboženské odcizení jsou nejspíše v určité míře platné. Kdyby nezmínili problém, který se dotýká faktické podstaty nebo se jí alespoň

přibližuje, nevzbudili by jejich myšlenky tak silnou odezvu. Je ale velmi těžké empiricky prokázat, zda a v jaké míře se jedinec odcizuje prostřednictvím projekce do ideální entity.

Diskuze k **C3:** Zjistit, zda se mezi katolickými věřícími a osobami bez náboženské orientace vyskytuje rozdíl v míře agresivity a alienace.

Cíl 3 rozpracován v hypotéze H7 (zamítnuta) a H8 (potvrzena).

Z hlediska celkového skóru dotazníku BPAQ není mezi katolíky (nábožensky věřícími) a osobami bez náboženské víry signifikantní rozdíl. Z hlediska celkového skóru dotazníku Alienace je mezi katolíky (nábožensky věřícími) a osobami bez náboženské víry signifikantní rozdíl.

Náboženská víra a spiritualita je napříč výzkumy spojena se vyššími hodnotami well-beingu (Van Cappellen et al., 2014), které jsou spojeny s nižší agresí (Kaur, 2018). Taky jsou zde náboženské normy, které mají v obecné míře redukovat agresivní chování. Hypotéza se přesto nepotvrdila.

Z hlediska alienace se ve výzkumu Williamsona a Cullingforda (1998) ukázala křesťanská víra jako protektivní faktor před alienací. Alienace byla s náboženskou vírou spojena v případě, kdy jedinci zažívali depresivní stavy spojené s náboženskou zátěží (pochybování, nejistota ohledně náboženského učení a aktivit církve aj.) (Exline & Sanderson, 2000). *Náboženská víra tedy nejspíše působí před stavy odcizení protektivně.*

Diskuze k **C4:** Zjistit, zda jsou rozdíly v míře předsudků mezi katolíky a osobami bez náboženské orientace.

Cíl 4 rozpracován v hypotéze H9 (potvrzena).

U katolických věřících celkové skóre jednotlivých Bogardusových škál distance vykazovalo unidemenzionalitu (vysoké interkorelace). Proto jsme všechny celkové skóry s jednotlivých škál sečetly a vytvořili jeden skór distance. Ten poté sloužil jako závislá proměnná lineární regrese. Zjistili jsme, že závislá proměnná (celkový skór distance) je pozitivně sycen prediktorem škála fyzické agrese (B=0,26) a prediktorem škála verbální agrese (B=0,15).

Osoby s náboženskou vírou skórovali signifikantně výše ve skóru sociální vzdálenosti u skupiny islám, sex. orientace, ateista, buddhista. Ve skupinách rom, trestní minulost a psychiatrická diagnóza nebyl signifikantní rozdíl. Naše výsledky se shodují s

výstupem Hunsbergera a Jacksona (2005). Ti zjistili, že náboženská víra výrazně navyšuje míru předsudků vůči vybraným skupinám.

Předsudky vůči jiným náboženským skupinám a osobám nevěřícím v Boha jsou ve shodě s Avalosovou (2006) teorií vzácných zdrojů, neboť jediný a všemocný Bůh je omezený zdroj, jehož nárokování nebo popírání druhými způsobuje agresivní reakci ze strany uzurpátorů tohoto vzácného zdroje, v tomto případě křesťanů. Nejistá sexuální orientace se nejspíše vztahuje k problematice homosexuality, vůči které se velká často křesťanů, zvláště katolíků vymezuje (Droogenbroeck & Spruyt, 2020).

8 ZÁVĚR

Na základě výše uvedených šetření můžeme shrnout výstupy naší práce:

Katolíci s vyšší úrovní intrinsické orientace dosahují na následujících škálách dotazníku BPAQ – fyzická agrese, zlost a nepřátelství – signifikantně nižších hodnot, než katolíci s nižší úrovní intrinsické orientace.

Katolíci s vyšší úrovní *extrinsické orientace – osobní typ* dosahují v celkovém skóru dotazníku BPAQ signifikantně vyšších hodnot než katolíci s nižší úrovní *extrinsické orientace – osobní typ*.

Katolíci s vyšší úrovní intrinsické orientace dosahují na následujících škálách dotazníku Alienace – bezmocnost, bezvýznamnost – signifikantně vyšších hodnot než katolíci s nižší úrovní intrinsické orientace.

Osoby bez náboženské víry skórují signifikantně nižší hodnoty v celkovém skóru dotazníku Alienace oproti katolíkům (nábožensky věřícím).

U katolíků jsou celkové skóry na Bogardusově škále sociální distance pozitivně syceny faktory fyzické a verbální agrese.

Katolíci vykazují oproti osobám bez náboženské víry větší míru předsudků vůči vybraným skupinám.

U katolíků je mezi celkovým skórem dotazníku BPAQ a celkovým skórem Alienace statisticky signifikantní korelace.

U katolíků nebyla nalezena signifikantní korelace mezi celkovým skórem dotazníku BPAQ a jednotlivými škálami quest náboženské orientace.

9 SOUHRN

V teoretické části práce jsme nejprve definovali základní pojmy práce. Prvně jsme provedli distinkci mezi religiozitou a spiritualitou. Základní rysy religiozity jsou podle Zinnbauera a Pargamenta (2005) věcnost (vztahování se k náboženské instituci), statičnost a institucionálnost. Spiritualita je naopak funkční (individuální snažení o nalezení klidu, míru, transcendence), dynamická a subjektivní. Následně jsme vymezili agresi a agresivitou, kdy u agresivity se jedná o trvalý osobnostní rys, který je zdrojem agrese individua. Vysvětlili jsme spojení mezi agresivitou a předsudky, kdy předsudek je v přímé návaznosti na agresivní chování. Na závěr kapitoly *Vymezení základních pojmů* jsme poskytli několik základních informací o katolické církvi.

V druhé kapitole jsme se věnovali spojení mezi agresivitou (agresivními tendencemi) a náboženskou vírou. Byl popsán vztah mezi náboženskou orientací a agresivními tendencemi, kdy intrinsická orientace vykazuje z hlediska sebeposuzujících dotazníků agrese nižších skórů oproti extrinsické orientaci, ale na behaviorální rovině nedochází ke změně agrese. K této změně podle výzkumu dochází pouze u quest náboženské orientace. U praktikujících nábožensky věřících se objevují velké rozdíly v míře předsudků oproti nepraktikujícím. Tento vztah modifikuje náboženská víra, kdy extrinsicky orientovaní mají výrazně vyšší míru předsudků oproti intrinsicky orientovaným. Nejnižší míru předsudků vykazují osoby s vysokou mírou quest náboženské orientace.

Z hlediska kognitivních mechanismů u nábožensky věřících bylo zjištěno, že náboženský priming má potenciál vyvolávat obecné zvýšení agresivních tendencí. Agrese posvěcena vyšší, transcendentní entitou, má velkou míru účinku. Dále bylo zjištěno, že věřící mají specifický kognitivní styl, který vede k dogmatičnosti, zkreslení a tím i k předsudkům.

Z hlediska sociálních mechanismů mají ve spojení s agresivitou významný dopad hodnoty a náboženské praktiky, které jsou věřícímu v určitém náboženském společenství předávány. Můžou se objevovat informace a tvrzení, které se vyhrazují vůči jiným skupinám (jiná náboženství, problematická sexuální orientace, potraty, nevěřící, osoby s psychiatrickou diagnózou). Skupina nábožensky věřících je dlouhodobě spojována s fenoménem religiózní prosociality a s vysokými hodnotami benevolence (zlepšení blahobytu osob, se kterými jsou v kontaktu), nízkými hodnotami universalismu (ochrana

všech lidí, nehledě na odlišnosti) a vysokými hodnotami autoritářství a tradice. Autoritářství je dlouhodobě spojeno s agresivními tendencemi. Náboženské oblasti, které mohou být předmětem sváru, vymezil Avalos na základě své teorie vzácných zdrojů.

Ve třetí kapitole bylo popsáno Seemanovo pojetí alienace ve všech jeho oblastech. Následně bylo popsáno možné odcizení v rámci náboženské víry na základě rozpracování Hegela a Marxe. Zvláště Marxovo pojetí je velmi známé a tvrdí, že věřící se odcizuje sám sobě a druhým tím, že všechny nanejvýš lidské kvality (láska, péče, vděčnost aj.) projektuje do transcendentní entity.

Výzkumné šetření realizované ve *Výzkumné části* práce přineslo čtyři hlavní výzkumné cíle. Zjišťovali jsme, zda se agresivní a alienační tendence katolických věřících mění v závislosti na náboženské orientaci. Dále jsme zkoumali, zda se mezi osobami s náboženskou vírou (katolíky) a osobami bez náboženské orientace liší skóry agrese, alienace a sociální vzdálenosti (předsudky). Výzkumný soubor čítal 107 katolíků a 117 osob bez náboženské víry. Zjistili jsme: a) statisticky významný rozdíl mezi vysokými hodnotami intrinsické orientace a nízkými hodnotami intrinsické orientace na následujících škálách dotazníku BPAQ: fyzická agrese, zlost, nepřátelství; b) statisticky významný rozdíl mezi vysokými hodnotami *extrinsické orientace – osobní typ* a nízkými hodnotami *extrinsické orientace – osobní typ* v celkovém skóru dotazníku BPAQ; c) statisticky významný rozdíl mezi vysokými hodnotami intrinsické orientace a nízkými hodnotami intrinsické orientace na následujících škálách dotazníku Alienace: bezmocnost a bezvýznamnost; d) statisticky signifikantní rozdíl v celkovém skóru alienace mezi osobami s náboženskou vírou a bez ní; e) statisticky signifikantně vyšší míru předsudků nábožensky věřících vůči vybraným skupinám.

LITERATURA

Abbink K. & Harris D. (2019) In-group favouritism and out-group discrimination in naturally occurring groups. *PLoS ONE* 14(9): e0221616. doi:10.1371/journal.pone.0221616

Allport, G. W. (1954). The nature of prejudice. Addison-Wesley.

Bandura, A. (1974). Social Learning Theory of Aggression. *Journal of Communication*, 28(3), 12-29. DOI: 10.1111/j.1460-2466.1978.tb01621.x

Batson, C. D. & Schoenrade, P. A. (1991). Measuring religion as a quest: 2.) Reliability concerns. *Journal of Scientific Study of Religion*, 30, 430-447.

Batson, C. D., & Powell, A. A. (2003). Altruism and prosocial behavior. In T. Millon & M. J. Lerner (Eds.), Handbook of psychology: Personality and social psychology, Vol. 5 (p. 463–484). John Wiley & Sons, Inc.. https://doi.org/10.1002/0471264385.wei0519

Batson, C. D., & Schoenrade, P. A. (1991). Measuring Religion as Quest: 1) Validity Concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(4), 416. doi:10.2307/1387277

Batson, D. (1982). Religion and the Individual. New York: Oxford University Press.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1999). Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění (přeložil Jiří SVOBODA). Centrum pro studium demokracie a kultury.

Bushman, B. J., Ridge, R. D., Das, E., Key, C. W., & Busath, G. L. (2007). When God Sanctions Killing: Effect of Scriptural Violence on Aggression. *Psychological Science*, 18(3), 204–207. https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01873.x

Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology, 63(3), 452–459.* doi:10.1037/0022-3514.63.3.452

Darvyri, P. , Galanakis, M. , Avgoustidis, A. , Pateraki, N. , Vasdekis, S. & Darviri, C. (2014). The Revised Intrinsic/Extrinsic Religious Orientation Scale in a Sample of Attica's Inhabitants. *Psychology, 5,* 1557-1567. doi: 10.4236/psych.2014.513166.

Dolejš, M., Suchá, J., Skopal, O. & Vavrysová, L. (2016). Agresivita u českých adolescentů. Olomouc: Univerzita Palackého. doi: 10.5507/ff.16.24450223

Droogenbroeck, F.V. & Spruyt, B. (2020) Social pressure for religious conformity and anti-gay sentiment among Muslim and Christian youth. *Educational Psychology*, 40:2, 227-248, DOI: 10.1080/01443410.2019.1622651

Durkheim, E., (1912). The Elementary Forms of the religious life. London: George Allen & Unwin Ltd.

Freud, S. (1998). Nespokojenost v kultuře. Praha.

Fromm, E. (1955). The sane society. New York: Rinehard and Winston.

Fromm, E. (2003). Psychoanalýza a náboženství. Praha: Aurora.

Gerevich, J., Bácskai, E., & Czobor, P. (2007). The generalizability of the Buss - Perry Aggression Questionnaire. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 16 (3), 124 – 136. doi: 10.1002/mpr.221.

Ghorpade, J., Lackritz, J. R., & Singh, G. (2006). RESEARCH: "Intrinsic Religious Orientation Among Minorities in the United States: A Research Note." *International Journal for the Psychology of Religion*, 16(1), 51–62. doi:10.1207/s15327582ijpr1601_5

Ghosh, S. (2017). The theory of alienation by Karl Marx and his critique of religion: an introspection. *European Journal of Social Sciences Studies*, 0. doi:http://dx.doi.org/10.46827/ejsss.v0i0.75

Glen , J. S. (1966). Erich Fromm : A Protestant Critique . Philadelphia : Westminster Press .

Gorsuch, R. L., & McPherson, S. E. (1989). Intrinsic/Extrinsic Measurement: I/E-Revised and Single-Item Scales. *Journal for the Scientific Study of Religion, 28(3), 348.* doi:10.2307/1386745

Gregorová,E. (2018). Náboženská orientace, fundamentalismus a tolerance (Diplomová magisterská práce). Univerzita Palackého.

Hanušková, V. (2008). Terapie akutního neklidu a agrese. *Psychiatrie pro praxi*, 9(4),

Hartl, P., & Hartlová, H. Psychologický slovník. Vyd. 1. Portál: Praha 2000.

Heretik, A. (2012). Extrémna agresia. (2. vyd., 277 s.) Nové Zámky: Psychoprof.

Hunter, B. D., & Merrill, R. M. (2013). Religious Orientation and Health among Active Older Adults in the United States. *Journal of Religion and Health*, 52, 851-863.

Chiaburu, D. S., Thundiyil, T., & Wang, J. (2014). Alienation and its correlates: A meta-analysis. *European Management Journal, 32(1), 24–36.* doi:10.1016/j.emj.2013.06.003

James, W. (1890). The principles of psychology, Vol. 1. Henry Holt and Co. https://doi.org/10.1037/10538-000

Jaume, Luis, Simkin, Hugo, & Etchezahar, Edgardo. (2013). Religious as quest and its relationship with intrinsic and extrinsic orientation. *International Journal of Psychological Research*, *6*(2), 71-78. Retrieved November 10, 2021, from http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2011-20842013000200008&lng=en&tlng=

Kahneman, D. (2012). Myšlení- rychlé a pomalé. Praha: Jan Melvil Publishing.

Kaur, H. (2018). An Investigation of a Relationship between Aggression and Wellbeing among Adolescents. *Asian Review of Social Sciences, Volume 7 No.3* October-December 2018 pp 86-93.

Keller, J. (2018, Listopad 10). „Odcizení“. *Sociologická encyklopedie*. https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Odcizen%C3%AD

Kobzová, V. (2018). Využití Buss – Perry Aggresssion Questionnaire při výběru k Policii ČR (Diplomová magisterská práce). Univerzita Palackého.

Koenig, H. G., King, D. E., & Carson, V. B. (2012). Handbook of religion and health (2nd ed.). Oxford University Press.

Kuyel, N., Cesur, S., & Ellison, C. G. (2012). Religious Orientation and Mental Health: A Study with Turkish University Students. *Psychological Reports*, 110, 535-546.

Leach, M.M., Berman, M.E. & Eubanks, L. (2008), Religious Activities, Religious Orientation, and Aggressive Behavior. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 47: 311-319.

Linhart, J., Petrusek, M., Vodáková, A., & Maříková, H. (1996). Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum.

M. M. McDonald, C. D. Navarrete, & M. Van Vugt (2012). Evolution and the psychology of intergroup conflict: the male warrior hypothesis. *Philosophical Transactions*

of the Royal Society B: Biological Sciences, 2012; 367 (1589): 670 DOI: 10.1098/rstb.2011.0301

Marx, K. (2002). Critique of Hegel's Philosophy of Right. In a Marx on religion (ed.). J. Raines, Philadelphia: Temple University Press.

Marty, M. E. (2021, květen 29). "Roman Catholicism". https://www.britannica.com/topic/Roman-Catholicism.

Mather, Darin M., Stephen W. Jones, and Scott Moats. 2017. "Improving upon Bogardus: Creating a More Sensitive and Dynamic Social Distance Scale." *Survey Practice* 10 (4). https://doi.org/10.29115/SP-2017-0026.

McCarroll, P., O'Connor, T., Meakes, E., Meier, A., & O'Connor, T. S. J. (2005). Assessing plurality in spirituality definitions. *Spirituality and health: Multidisciplinary explorations*, 43-61.

McFarland, S. (1989). Religious Orientations and the Targets of Discrimination. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 28(3), 324-336. doi:10.2307/1386743

Meltzer B.N., Petras J.W., & Reynolds L.T (1977). Symbolic interactionism: Genesis, varieties and criticism. Reprinted. Thetford, Norfolk.

Merrill, R, Steffen, P. & Hunter, B. (2010). A Comparison of Religious Orientation and Health Between Whites and Hispanics. *Journal of religion and health*. 51. 10.1007/s10943-010-9432-x.

Merton, K. (1949). Social Theory and Social Structure, Glencoe, Ill.: Free Press.

Mickley, J. R., Soeken, K., & Belcher, A. (1992). Spiritual Well-Being, Religiousness and Hope among Women with Breast Cancer. Image. *The Journal of Nursing Scholarship*, 24, 267-272.

Mummendey, A., & Otten, S. (2006). Agresivní chování. In Hewstone, M., & Stroebe, W. (Eds.), Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie (363 - 388). Praha: Portál.

Nakonečný, M. (1999). Sociální psychologie. Praha: Academia, 1999.

Nelson, T. D. (2002). Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons. The MIT Press.

Pechová, O. (2011). Psychologie náboženství. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Pennycook, G., Cheyne, J. A., Barr, N., Koehler, D. J., & Fugelsang, J. A. (2013). Cognitive style and religiosity: The role of conflict detection. Memory & Cognition, 42(1), 1–10. doi:10.3758/s13421-013-0340-7

Pennycook, G., Cheyne, J., Seli, P., Koehler, D. & Fugelsang, J. (2012). Analytic cognitive style predicts religious and paranormal belief. Cognition. 123. 335-46..

Petrusek, J. (2018, listopad 10). Agrese. Sociologická encyklopedie. https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Agrese

Photiadis, J. D. (1965). Overt Conformity to Church Teaching as a Function of Religious Belief and Group Participation.. In: *American Journal of Sociology*, Vol. 70, 1965, No. 4, pp. 423-428., 1965.

Plháková, A. (2006). Dějiny psychologie. Praha: Grada.

Rayce, S., Kreiner, S., Damsgaard, M., Nielsen, T. & Holstein, B. (2018). Measurement of alienation among adolescents: construct validity of three scales on powerlessness, meaninglessness and social isolation. JPRO - Springer. 2. 10.1186/s41687-018-0040-y.

Razmyar, S. & Reeve, C. (2013). Individual differences in religiosity as a function of cognitive ability and style. *Intelligence*. 41. 667-673. 10.1016/j.intell.2013.09.003.

Riek, Blake M., Mania, Eric W., Gaertner, & Samuel L. (2006). "Intergroup Threat and Outgroup Attitudes: A Meta-Analytic Review". *Personality and Social Psychology Review*. 10 (4): 336–53. doi:10.1207/s15327957pspr1004_4. PMID 17201592. S2CID 144762865.

Sarfraz, H. (1997). Alienation: A Theoretical Overview. *Pakistan Journal of Psychological Research*. 12. 45-60.

Seeman, M (1972). Alienation and Engagement. In The Human Meaning Of Social Change, ed. A. Campbell and P.E. Converse. New York: Russell Sage.

Seeman, M. (1983). Alienation motifs in contemporary theorizing: The hidden continuity of the classic themes. Soc Psychol Quat, 46, 171–184.

Schacht, R. (1970). Alienation. Garden City, N.Y: Doubleday.

Stanford, M. S. (2007). Demon or disorder: A survey of attitudes toward mental illness in the Christian church. *Mental Health, Religion & Culture*, 10(5), 445–449. https://doi.org/10.1080/13674670600903049

Stewart, J. (2021). Hegel's Account of Christianity and Religious Alienation. *European Journal for Philosophy of Religion*, 13(1), 129–152. https://doi.org/10.24204/ejpr.v13i1.3017

Tajfel, H. & Turner, J.C., (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *Social psychology of intergroup relations*, 33-47.

Tanner, R., (2007). Violence and Religion: Cross-cultural Opinions and Consequences. Concept Publishing Company.

Tiliopoulos, N., Bikker, A. P., Coxon, A. P. M., & Hawkin, P. K. (2007). The Means and Ends of Religiosity: A Fresh Look at Gordon Allport's Religious Orientation Dimensions. Personality and Individual Differences, 42, 1609-1620. http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2006.10.034

Van Cappellen, P., Toth-Gauthier, M., Saroglou, V., & Fredrickson, B. L. (2014). Religion and Well-Being: The Mediating Role of Positive Emotions. *Journal of Happiness Studies*, 17(2), 485–505. doi:10.1007/s10902-014-9605-5

Vevera, J. (2007). Možnosti ovlivnění agitovaného a násilného chování v psychiatrické praxi. *Psychiat. praxi 2007*; 2: 66–71.

Vevera, J. & Stopka, R. (2012). Agrese a násilí. In: Raboch J, Pavlovský P et al. Psychiatrie. Praha: Nakladatelství Karolinum 2012: 139-161.

Watson, P., Morris, R., & Hood, R. (1990). Attributional Complexity, Religious Orientation, and Indiscriminate Proreligiousness. *Review of Religious Research*, 32(2), 110-121. doi:10.2307/3511759

Williamson, I., & Cullingford, C. (1998). Adolescent Alienation: its correlates and consequences. *Educational Studies*, 24(3), 333–343. doi:10.1080/0305569980240306

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce

Abstrakt Diplomové práce

Název práce: Agresivní a alienační tendence u katolických věřících

Autor práce: Jiří Novák

Vedoucí práce: prof. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

Počet znaků: 120 297 znaků

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 75

Abstrakt:

Tato diplomová práce zkoumá u katolíků souvislost mezi náboženskou orientací, agresivitou, alienací a předsudky. Toto šetření je realizováno na výzkumném souboru (N = 224), který se skládá z katolíků (N = 107) a osob bez náboženské víry (N = 117). V teoretické části jsou rozpracovány možné zdroje agresivních tendencí ve spojitosti s náboženskou vírou. Dále je zde definován Seemanův koncept alienace. Výsledkem výzkumného šetření je nalezení následujících souvislostí : u katolických věřících byl nalezen statisticky významný rozdíl mezi vysoce a nízce intrinsicky orientovanými ve skórování na následujících škálách BPAQ: fyzická agrese, zlost, nepřátelství a následujících škálách dotazníku Alienace: bezmocnost a bezvýznamnost; byl nalezen statisticky signifikantní rozdíl v celkovém skóru alienace mezi osobami s náboženskou a bez náboženské víry; katolíci vykazovali statisticky signifikantně vyšší míru předsudků oproti nábožensky nevěřícím.

Abstract of Thesis

Title: Aggressive and alienating tendencies in Catholic believers

Author: Jiří Novák

Supervisor: prof. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

Number of characters: 120 297 znaků

Number of appendices: 2

Number of references: 75

Abstract:

This thesis examines the relationship between religious orientation, aggression, alienation and prejudice among Catholics. This investigation is conducted on a research sample (N = 224) consisting of Catholics (N = 107) and persons with no religious beliefs (N = 117). The theoretical section elaborates on possible sources of aggressive tendencies in relation to religious belief. Furthermore, Seeman's concept of alliance is defined. As a result of the research investigation, the following relationships are found : for Catholic believers, a statistically significant difference was found between high and low intrinsic believers in scoring on the following BPAQ scales: physical aggression, anger, hostility, and the following scales of the Alliances Questionnaire: Helplessness and Insignificance; a statistically significant difference was found in the overall alliance score between those with and without religious beliefs; Catholics showed statistically significantly higher levels of prejudice compared to religiously non-religious people.